

STAF BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
CENTRAAL BUREAU MILITAIRE OPLEIDING

ONTWERP-VOORSCHRIFT
TROPENZAKBOEK
VOOR DEN SOLDAAT

No. 1578

AANSCRIJVING BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN d.d. 11 SEPT. 1945

STAF BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
CENTRAAL BUREAU MILITAIRE OPLEIDING

ONTWERP-VOORSCHRIFT
TROPENZAKBOEK VOOR DEN SOLDAAT

No. 1578

AANSCHRIJVING BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
DD. 11 SEPTEMBER 1945

INHOUD

	Blz.
Voorwoord.....	4
I. Elementaire Tropenhygiëne	5
Tabel van Infectie Ziekten	23
II. Omgang met den Indonesiër	25
III. Maleisch	33
Index Elementaire Tropenhygiëne	61

STAF BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN

DE BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN

*heeft goedgevonden vast te stellen het bij deze
beschikking behorende Ontwerp-voorschrift*

„TROPENZAKBOEK VOOR DEN SOLDAAAT”

Te Velde, 11 September 1945

*Voor den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten,
De Chef Staf,*

P. L. G. DOORMAN

VOORWOORD

De uitzending naar NEDERLANDSCH-INDIE van onderdeelen der Koninklijke Landmacht, die oorspronkelijk niet voor den dienst in de Tropen bestemd waren, maakte het noodzakelijk aan deze troepen wenken en raadgevingen te geven op het gebied van „tropische hygiëne” (met inbegrip van het gedrag in de tropen), „omgang met inheemschen” en „kennis van het Maleisch”.

Naast te geven cursussen werd de oplossing gevonden in de samenstelling van het Ontwerp-voorschrift „Tropenzakboek voor den soldaat”, hetwelk, uitgereikt aan alle officieren, onderofficieren en manschappen, een beknopt en eenvoudig naslagwerkje bedoeld te zijn.

Te Velde, 3 September 1945.

I. ELEMENTAIRE TROPENHYGIENE

Goede gezondheid maakt het verblijf in de Tropen tot een groot voorrecht!

Inleiding.

De mensch voert onbewust een voortdurenden strijd met de „oneindige macht van het onzienbare kleine”. Hij is omgeven door — en de drager van — uiterst kleine levende wezentjes, die behooren tot het plantenrijk en het dierenrijk; zij voeden en vermeerderen zich ten koste van hun gastheer, zooals hun algemeene naam, nl. „parasieten” aanduidt (para = bij; sitos = spijs; lett. mee-eter). Er zijn schadelijke en onschadelijke parasieten.

Gewoonlijk merkt men niets van hun aanwezigheid, maar op een gegeven oogenblik worden we gewaarschuwd door jeuk, pijn, huidverkleuring, onwel zijn, dat ziekteverwekkende parasieten kans hebben gezien de barrière, die gevormd wordt door de huid en de slijmvliezen, te doorbreken, hetzij door een ontstaan defect (wond), hetzij dat de parasiet zich door de huid of het slijmvlies heeft geboord en zich er heeft genesteld.

Grote dierlijke parasieten zijn bv. ingewandswormen. Zij vormen een afzonderlijke groep.

Onder de huid of het slijmvlies verzamelt zich ter plaatse van de „invasie” der parasieten, als door een hogere macht gealarmeerd, het leger der witte bloedlichaampjes, (die in het bloed ten getale van ± 8000 per mm³ aanwezig zijn) en die zich van de binnengedrongen vijanden trachten meester te maken. Die strijd kan over het gehele lichaam worden geleverd. De parasieten scheiden vergiftige stoffen af, toxines genaamd, waaraan de patient kan sterven. Die stoffen circuleeren opgelost in het bloed en de lymfe scheidt stoffen af, die weer de toxines onwerkzaam maken. Het is nu maar de vraag, wie de sterkste is in dien voortdurenden strijd, de parasiet met zijn toxines, of het lichaam met zijn witte bloedlichaampjes en de bloedwei = lymfe, waarin de anti-toxines zijn opgelost. Dat de strijd onder het optreden van koortshitte geleverd kan worden weet ieder uit ervaring.

Plantardige parasieten, waarmee het menschelijk lichaam te maken heeft in diens strijd om het bestaan, noemen wij „bacteriën” = bacillen = staafjes, dierlijke: „protozoën”, of oerdiertjes.

Een typhus-bacil heeft een lengte van 1 à 2 duizendste mm, een cholera-bacil is anderhalf duizendste mm lang. Witte bloedlichaampjes meten in doorsnee ± 10 duizendste mm, iets grooter of kleiner, zij veranderen heel gemakkelijk van vorm en kunnen zich zelfstandig overal heen en overal in bewegen.

Naast de bacteriën zijn er ook schimmels, die den mensch als voedselleverancier gebruiken.

1. Alleen zij, die na een deskundig geneeskundig onderzoek lichamelijk en geestelijk geschikt zijn bevonden voor een langdurig verblijf in de Tropen, kunnen daarheen worden gedirigeerd met betrekkelijk groote zekerheid, dat zij bestand zullen zijn tegen de vermoelenissen en gevaren, verbonden aan de taak die hen wacht. Bij het geneeskundig onderzoek wordt tevens beoordeeld de geschiktheid voor bepaalde beroepen of functies. Iemand kan tijdelijk ongeschikt worden geacht, maar na eenigen tijd toch nog geschikt worden verklaard, wanneer aan bepaalde voorwaarden kan worden voldaan (voeding, kleine chirurgische verbeteringen van lichte afwijkingen, het in orde brengen van het gebit etc.).

2. De Archipel ligt in het *moesson-gebied* (moesson naar het Arabisch mausim = seizoen). Droge oost-moesson met veel wegstof en natte west-moesson wisselen elkaar af. De naam oost-(west-)moesson duidt de windrichting in het seizoen aan. De overgang heet kentering. Het verschil in de moessons is ten zuiden van den evenaar duidelijker dan ten noorden. Het verschil is in de vlakke duidelijker dan in de bergen, waar het ook tijdens den oost-moesson geweldig kan plasregenen, gepaard met donderbuien. De meeste regen valt in December, Januari en Februari. Van de hoeveelheid water, die de rivieren plotseling moeten afvoeren, krijgt men bij het zien van den „bandjirende" stroom een goed begrip. Bij het overtrekken van een kali (rivier) wordt met de mogelijkheid van een optredende bandjir rekening gehouden.

3. Droogte en regen beïnvloeden in hooge mate het ontstaan van ziekten. In den regentijd vermindert het aantal infectieziektegevallen. De jaarlijkse regenval is minstens 1 meter, over het grootste gebied 2 meter, in de bergen soms 3 meter. De kentering in October en November kenmerkt zich door een drukkende, smattende atmosfeer en veel onweders.

4. Practisch onderscheiden wij een warm klimaat (vlakke-klimaat): hooge temperatuur (25°—28° C.), groote vochtigheidsstoestand, zwakke winden, nu en dan plasregens, locaal soms heftige winden; en een koel klimaat (Bandoeng, Tjmahi, Soekaboemi, Tosari op Sumatra, Fort de Kock, Bratagi). Aan de kust zorgen de land- en zeewinden voor eenige temperatuurswisseling. Zeewind heet, landwind koel. De zeewind 's morgens 10 uur tot 's middags; de landwind 's avonds tot 's morgens 8 uur. De nachttemperatuur verschilt met de dagtemperatuur enkele graden. In de bergen kan het soms koud zijn. De temperatuur wordt bij iedere duizend meter stijging 5½° lager. Kleeding!

5. De vochtige hitte in de Tropen maakt, dat hooge eischen worden gesteld aan de warmtereguleering van het lichaam, door sterke

zweetafscheiding. Hoe droger de lucht, hoe beter de hitte te verdragen. Woningen met „airconditioning" zullen in de toekomst het verblijf in Indië kunnen veraangename. Lichaamsbeweging en sport worden, mits verstandig uitgevoerd, goed verdragen en moeten worden bevorderd. Rustperiodes moeten er zijn. Voor *zonnesteek* behoeft men niet te vrezen; hij komt veel minder voor, dan men zou denken; een enkele keer op marsch een „*hitteberoerte*", bij bedekte lucht.

6. Overal, maar in het bijzonder in de Tropen, moet men twee hoofdzaken bij de levenswijze in acht nemen: matigheid en reinheid. Dank zij de betere hygiënische maatregelen en den vooruitgang der medische wetenschap heeft de vroeger veel gehoorde uitspraak: „men wandelt niet ongestraft onder de palmen", veel van haar ernst verloren. Men wake tegen verleiding!

7. Langzamerhand heeft men wel de overtuiging gekregen, dat bepaaldelijk in de Tropen *alcoholgebruik* zeer beperkt moet worden. Onmatigheid in eten en overmatigheid in alcoholgebruik, bekorten den levensduur. Alcoholgebruik doet de remmen tegen verleiding wegvallen, met al de gevolgen van dien. In vroeger jaren sprak men wel van het „*muskietenvestje*", waarmee bedoeld werd, het gebruik van jenever om het steken van muskieten op wacht of in hinderlaag, in moerassig gebied, in de rimboe, minder hinderlijk te maken. Dit bestaat nu alleen nog maar bij overleveringen.

8. Muskieten en malaria.

Het ziekte- en sterftecijfer aan „*malariakoorts*" is in de Tropen nog altijd hoog; het is belangrijk verminderd door kennis van de eigenschappen en levensgewoonten der muskieten, die met absolute zekerheid overbrengers zijn van malaria, welke wetenschap de middelen ter bescherming en ter behandeling aanwijst. De muskiet, die de malaria overbrengt, heet *anopheles*, d. i. de „nietsnutter", de „onheilzame". Zoo heet het geslacht tenminste. Er zijn talrijke soorten met bepaalde levenswijzen, bv. samenhangend met temperatuur en broedplaats; schaduw of zonnig, in stilstaand of in stroomend water, zoet- of brak water, aanwezigheid van waterplanten, vischrijktom van water, e.d.

9. De voornaamste, in brak water levende (broedende) *anopheles*, die de malaria overbrengt, is de *anopheles Ludlowi*

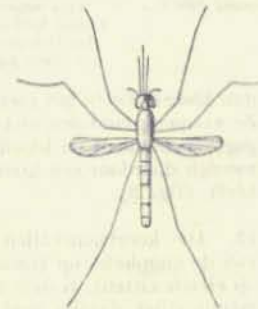

Fig. 1.
Anopheles Ludlowi.

(fig. 1), genoemd naar den onderzoeker Ludlow. In de rijstvelden komt voor de anopheles aconitus (= giftige); in stroomend, door de zon beschenen, water huist de a. maculatus (= gevlekte), terwijl in de rimboe de a. umbrosus in de plassen wordt aangetroffen.

10. De wijfjes-anophelinen hebben voor het rijpen van haar eieren bloed noodig. Vooral in den avond (de a. Ludlowi steekt ook over dag!) komen ze op mensch en dier af, om zich met het bloed vol te zuigen. Zij leggen daarbij een zeker overleg aan den dag, zoeken het muskietennet af, tot ze een gaasje vinden, waar ze zich doorheen kunnen wringen. Ze zwermen om het slachtoffer heen, zoeken de onbedekte huid en steken met hun steekslurf (proboscis) door de huid heen, terwijl het lichaam (kop, borststuk en achterlijf) daarmee een hoek van 45° maakt (fig. 2). De muskiet heeft speekselklieren, waaruit het speeksel in de steekwond vloeit.

Fig. 2.
Zittende anopheles.

11. Bevat nu dit speeksel de eigenlijke malaria-kiemen, de „malariaplasmodien“, uiterst kleine dierlijke wezens, waaraan een vorm te herkennen is (plasme, grieksch = vormen of scheppen),

Rood bloedlichaampje waarin een tertiana-ringetje met kern. Vergrooting 2000 x.

Grooter geworden parasiet (tertiana); het bloedlichaampje is ook uitgezet; de parasiet heeft een kern; het bloedlichaampje vertoont stippels.

Fig. 3.

De parasiet is bezig in een aantal kleine uiteen te vallen.

Van het bloedlichaampje is niets meer over; de jonge parasieten gaan ieder een nieuw rood bloedlichaampje opzoeken.

dan komen die in het menschelek lichaam in de bloedbaan terecht. Ze vermenigvuldigen zich daarin zoo veelvuldig en hebben op een gegeven moment de bloedlichaampjes zoodanig beschadigd, dat de mensch daardoor een koortsaanval krijgt, die een typisch karakter heeft (fig. 3).

12. Die koortsaanvallen treden ongeveer 14 dagen na den steek van de anopheles op (incubatietijd; incubatie is letterlijk: broeden, op eieren zitten). Koude rillingen, gevoel van ziek zijn; de temperatuur stijgt daarbij snel tot 39 graden en hooger om na enkele uren onder het uitbreken van zweeten, weer af te zakken. Spoedig kan de dokter zwelling van de milt vaststellen.

De koorts blijft den volgenden dag weg. Komt zij den anderen dag op denzelfden tijd terug, dan heeft men vrij zeker met malaria tertiana (tertiana, van tertia = derde) te doen. Zonder kinine-toediening zal de koorts zich herhalen. Men voorkomt dit door 5 maal daags een kininetablet van 200 milligram, zoo mogelijk met wat citroenzuuroplossing, te laten gebruiken. Deze koortsvorm is vrij ongevaarlijk. Wanneer alle malariakiemen in het lichaam nog niet zijn vernietigd, komt de koorts terug. Men geeft kinine door, totdat de koorts wegblijft. Bij een dubbele tertiana komt de koorts iederen dag terug.

13. De gevaarlijke vorm van malaria, de „Tropica“ of wel de „Perniciosa“ (de verderfelijke), kan op dezelfde manier als de tertiana beginnen, maar het koortsverloop is dadelijk meer voortdurend (continu). Men voelt zich zwaarder ziek en het kan gebeuren,

Dun tropica ringetje met 2 kernen

Fig. 4.
Het bloedlichaampje is niet vergroot. De parasiet is bezig in een groot aantal kleine uit elkaar te vallen; er zijn geen stippels.

Tropica halve maan; een ontwikkelingsstadium; van het bloedlichaampje is nog een schaduw over.

dat de ziekte in een tot twee etmalen doodelijk verloopt. De incubatietijd is 10 dagen (fig. 4). Patienten in de forten in de moerassige kust rondom Batavia, tijdens den Russisch-Japanschen oorlog in 1904! Assaineering kwam eerst later. Er kwamen vroeger bij het werk aan de Indische havens herhaaldelijk zware epidemieën voor, waarbij vele gevallen met doodelijken afloop, ondanks krachtige kinine-toediening!

14. Nog een vorm die gevaarlijk kan zijn is de „quartana“ (= vierde) (wij zouden zeggen derdedaagsche koorts, want er is

Quartanering; het bloedlichaampje blijft even groot als normaal.

Fig. 5.
De quartana parasiet heeft een bandvorm aangenomen.

Quartana deeling.

een tussenruimte, dus een koortsvrije periode, van twee dagen). Zij komt minder dikwijls voor en dan nog in bepaalde streken (fig. 5).

15. De *malaria-plasmodiën* dringen, eenmaal in het bloed gebracht, in de roode bloedlichaampjes, waarvan er 500.000 in een kubieke millimeter normaal aanwezig zijn (zie punt 12).

Soms vinden wij bij malarialijders tertiana- en pernicioosa-parasieten tegelijkertijd in de bloedlichaampjes aanwezig! De restanten van de vernielde roode bloedlichaampjes worden opgenomen door de witte bloedlichaampjes, waarvan er gemiddeld 8000 per kubieke millimeter bloed normaal aanwezig zijn, en gevoerd o.a. naar de lever en de milt.

Zoo verdwijnen zij dus uit de bloedbaan. Bij een schijnbaar gezond persoon kunnen toch nog bepaalde ontwikkelingsvormen in het bloed aanwezig zijn (halve manen)!

16. Een andere soort muskiet, die het den mensch erg lastig maakt, is de „*culex*” (mug), die ook bloed zuigt, beslist geen malaria overbrengster is, maar zich een slechte reputatie heeft verworven door het overbrengen o.a. van de *knokkelkoorts* (dengue fever, koorts met pijnlijke gewrichten, een daardoor stijve hals en rug en later optredend jeuken en uitslag).

De *culex* zit op de huid of op de muur met een gebogen lichaams-as (fig. 6). Dit is een typisch verschil met de wijze van zitten van de *anopheles*.

Fig. 6.
Zittende *culex*.

17. De ontwikkelingsstadia van de muskieten zijn achtereen volgens: a. eieren, b. larven (imago), c. poppen en dan de muskiet, die na slijting van den rug van de pop, uit het water opvliegt.

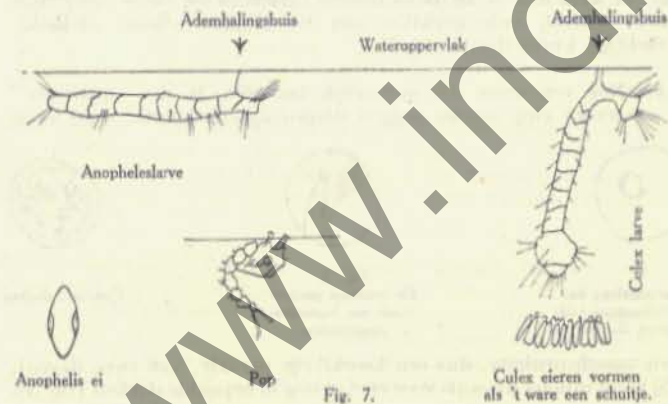

Fig. 7.

Culex eieren vormen als 't ware een schuitje.

Opvallend is, dat de *anopheles*larve met haar ademhalingsbuis aan het lichaamseinde, evenwijdig aan de oppervlakte van het water blijft, terwijl de *culex*larve aan de ademhalingsbuis in bijna verticale richting in het water naar beneden hangt (fig. 7).

18. Als wij maar zoeken kunnen wij muskieten vinden, in gras, onder bladeren en afval, in huizen, in donkere schuilhoeken. Broedplaatsen kunnen overal zijn; in etensblikken, in vaten en tonnen, tanks, indien er maar een beetje water in verzameld is; verder in slooten en vijvers. De muskiet kan zich actief en passief (meegevoerd door den wind) over groote afstanden, kilometers ver, verplaatsen.

19. Voorkomen is beter dan genezen. Laat dus de huid zoo min mogelijk onbedekt, indien er muskieten zijn. De omgeving moet muskieten-vrij gemaakt worden. Men kan ze verjagen door rook, door kajuuti-olie of sereh-olie, met de *flitspuit* of met het *D.D.T.*-middel, dat ook larvendoodend is, en andere dgl. middelen; maar het meest radicaal om ze uit te roeien is het doen verdwijnen en onmogelijk maken van de broedplaatsen. Dit geschiedt op groote schaal door *drooglegging* van waterplassen, overal waar men broedplaatsen aantreft. Begieten met petroleum verhindert de larven en poppen om lucht op te nemen. Zij sterven dus in zeer korten tijd. Waar water is, hoe weinig ook, kan een broedplaats zijn: *Geen water, geen muggen!*

Het vrijmaken van een landstreek door dergelijke maatregelen heet *assanieering*. De bereikte resultaten zijn zeer belangrijk. Ter persoonlijke beveiliging dient: 20.

20. *Muskietennet* („*klamboe*”). Dit moet aan bepaalde eischen voldoen. Het is gemaakt van muskietengaas, waarvan de mazen niet te klein zijn, maar ook niet te groot, opdat de muskiet er niet doorheen kan kruipen.

De stof moet betrekkelijk sterk zijn, zoodat er niet gemakkelijk gaatjes of scheurtjes in kunnen komen bij transport of bij ophangen aan de vier ophangpunten.

De mazen moeten niet grooter zijn dan 36 vierkantjes op een cm². De zoldervlakte van het muskietenkamertje heeft den vorm van een rechthoek van 2 bij 1 meter. Aan de vier hoekpunten touwen voor het bevestigen van de vier ophangpunten (aan bedstijlen, takken, balken en dgl.).

Voor het verblijf in openluchtbivaks moet men beschikken over een stuk *imitatieleer*, dat minstens de grootte heeft van het dak van de klamboe, zoodat het er ruim overheen reikt en bij regenbuien dienst doet. De klamboe wordt voor transport in het imitatieleer gewikkeld.

Het noodzakelijk stevige touw voor het samenbinden mag niet ontbreken. De klamboe heeft aan de vier hoeken aan den naad van

het dak eenige plooiën om den onderrand van het gaas goed onder den bultzak of stroozak of zak gevuld met alang-alang (gras), te kunnen instoppen. De zijanten bestaan uit twee stukken gaas, die in het midden ver overelkaar geslagen kunnen worden. Men gaat achterwaarts in de klambooruimte om geen muskieten mee te nemen. Alleen op die manier kan men de aanwezige muggen nog tijdig wegslaan.

Gaat er slechts één muskiet mee naar binnen, dan moet die gevangen worden; anders is de slaap gestoord, afgezien van het infectiegevaar. Men zorg ervoor, niet tegen de klamboe aan te liggen! Maar ook, dat de klamboe (overdag) behoorlijk van muskieten is vrijgemaakt met een „sapoe lidi“ (bezempje).

21. Onder *chinine-prophylaxe* = voorbehoeding door middel van kinine, verstaat men het toedienen, op geregelde tijden, van een dosis zoutzure of zwavelzure chinine, die wordt ingesteld onmiddellijk bij het betreden van een malariagebied.

Wij vatten deze beide zgn. kininezouten samen onder den algemeenen naam van kinine. Men neemt de kinine in den vorm van tabletten van 250 mg in, 's avonds twee stuks. Dit moet men iedere week twee avonden achter elkaar doen. Heerscht er duidelijk malaria, dan neemt men iederen dag 's avonds een halve gram kinine. Het kan noodig zijn, om de drie dagen, inplaats van een halve gram, een heele gram in te nemen.

Hoe eenvoudiger het voorschrift, hoe meer kans dat het goed wordt opgevolgd; in den laatsten tijd wordt o.a. *atebrine* als een uitstekend voorbehoed-antimalariamiddel toegepast. 100 milligram twee dagen per week achter elkaar, telkens na het ontbijt en na het middageten (avond), dus 200 mg per dag. Sommige menschen kunnen kinine niet verdragen: zij krijgen sterk jeukende uitslag; zij moeten *atebrine* hebben.

22. Typhus.

In punt 12 werd van malariakoorts gesproken en er werd kinine toegediend. Wanneer nu na enkele dagen de temperatuur niet luistert, dus niet zakt, dan denke men aan de mogelijkheid van buiktyphus.

Wanneer wij zeggen „*typhus*“ zonder meer, dan denkt de Engelschman aan vlektyphus, wat heel wat anders is dan buiktyphus. Laat dit geen verwarring geven.

Wij bedoelen dus met ons woord *typhus* de buiktyphus, of wel *febris* (koorts) *typhoidea* (gelijkend op vlektyphus). *Typhus* en lichtere vormen, die *paratyphus* A en *paratyphus* B worden genoemd, worden veroorzaakt door bacillen, die langs den mond en den maag in het darmkanaal terecht komen en zich daar nestelen en aanleiding geven

Fig. 8.
Typhusbacillen.

tot ontsteking, voortdurende koorts en bewustzijnsstoornis (*typhus* = dof, beneveld) (fig. 8).

Door zich te laten inspuiten met gekweekte en daarna door hitte of op andere wijze gedooide bacillen, kan men zich onvatbaar laten maken. Het lichaam gaat zich op deze wijze door het vormen van anti-stoffen tegen mogelijk opgenomen levende bacillen verweren. Want deze worden door het bloed, dat de tegenstoffen dus reeds bevat, onwerkzaam gemaakt (zie inleiding). Deze onvatbaarmaking is van de grootste waarde gebleken.

23. Pokken.

Daar er altijd, ondanks het feit, dat de bevolking in Indië goed geïmmuniseerd (onvatbaar gemaakt) gehouden werd, nog kans bestaat, dat er pokkengevallen zullen voorkomen, moet men zich tegen pokken laten inenten (inenting met vaccinestof, afkomstig van kalveren, doet in het lichaam tegenstoffen tegen echte pokken ontstaan). Resp. laten *revaccineeren* (onvatbaar maken). In het gevaarlijkste gebied om de drie jaar, desnoods eerder, wanneer er pokkengevallen voorkomen.

24. Cholera.

Wanneer men een *cholera*geval te zien krijgt, kan men zich voorstellen, dat Hippokrates een vergelijking maakte met de werking van een naar beneden loopende dakgoot, die in het Grieksch *cholera* genoemd wordt. Immers uit het darmkanaal komt een enorme, op rijswater gelijkende hoeveelheid vocht naar buiten, terwijl de patiënt braakt en zijn uiterlijk in enkele uren verandert in een doodelijk verzwakt, a. h. w. uitgedroogd individu, dat nauwelijks in staat is om, met heesche stem, te spreken; wiens huid is op te tillen tot een plooi, die door het vochtverlies alle spanning mist en daarom zoo blijft staan. Heftige kuitkrampen en verminderen van urine-afzondering vergezellen dit beeld van den patiënt, die met holle oogen, koud aanvoelende huid en blauwgrauwe gelaatskleur angstig tegen het einde opziet, want de sterfte is inderdaad zeer hoog. In 1902 was het sterftecijfer in Indië nog 70 à 80 %.

Dank zij de *vaccinatie* is het ziektecijfer tot enkele, sporadische = verstrooide, gevallen teruggebracht en door moderne behandeling het sterftecijfer tot minder dan 30 %.

De oorzaak der ziekte is gelegen in het gebruik van ongekookt, met *cholera*-bacillen besmet water, melk, vruchten, die in aanraking geweest zijn met besmet water, onreine handen van bacillendragers, vliegen. De *cholera*-bacil heeft den vorm van een *komma*: hij heet ook wel *fibrus cholerae* (schroefvormige trillende bacil). Desinfectie met kalkmelk, behandeling met jodiumtinctuur, zoutwater-inspuitingen in de ader.

25. Bacterieele en amoebendysenterie.

Tegen twee in de Tropen veelvuldig voorkomende besmettelijke darmziekten, naast buiktyphus en *cholera*, nl. bacterieele dysenterie

(„bloeddiarrhee”) en *amoebendysenterie*, zijn wij veel beter gewapend dan voor enkele tientallen jaren. Ter onvatbaarmaking tegen bacterieele dysenterie is dit weer een vaccin, gedoode dysenteriebacillen, waarmede men zich kan laten immuniseeren. Dit vaccin kan tegelijk met het typhus- en cholera-vaccin worden ingespoten.

26. Er zijn twee vormen van dysenterie: *a*, door amoeben en *b*, door bacteriën veroorzaakt. De *amoeben-dysenterie* (amoebe = gemakkelij van vorm veranderbaar) wordt veroorzaakt door kleine microscopisch zichtbare dierlijke parasieten.

Het is een ziekte, waarbij de lijder, evenals bij *bacterieele dysenterie*, bloed en slijm herhaaldelijk, onder pijnlijke krampen, langs den darm kwijt raakt; bacterieele dysenterie meestal met hooge koorts in de zware gevallen.

Tegen amoeben-dysenterie kan men zich niet laten vaccineeren. De patient krijgt emetine-inspuitingen en yareen-pillen, afhankelijk van het stadium der ziekte en van de bevindingen bij het microscopisch onderzoek van het slijm van de ontlasting.

27. De verwekkers van cholera, typhus en beide dysenteriesoorten komen in ons darmkanaal met drinkwater, dat in directe of indirecte aanraking is geweest met voorwerpen uit de buurt van een lijder: beerput, die aan een waterput grenst, melk, onvoldoende gekookt materiaal en onzuiver behandelde rauwe vruchten. Reinheid is dus hoofdzak.

28. Naast de muskietenplaag is het de *vliegenplaag*, die een belangrijke factor vormt bij het overbrengen van ziektekiemen, typhus, cholera, dysenteriebacillen en dysenterie-amoeben. Derhalve geen afval, geen ophooping van bladeren, geen mesthoop in de buurt van de woonplaats, wel vuilverbranding en desinfectie.

29. *Gele koorts = amarylla*.

Koorts, geelzucht, nieraandoening, braken van een zwarte bloedige massa, zijn karakteristieke verschijnselen, waaraan men de „vomite negre” kan herkennen.

Van West-Afrika werd de ziekte overgebracht naar West-Indië (Suriname o.a.), dat een gele koortshaard werd, reeds in den tijd van de zeilvaart. Vanuit Zuid- en Midden-Amerika werden in verschillende landen epidemieën van korten duur veroorzaakt. Er konden zich in de gematigde- en koude luchtstreken geen haarden (plaatsen, waar de ziekte voortdurend zetelt) vormen; in de Tropen is die kans niet uitgesloten.

Fig. 9.
Stegomyia Fasciata
Gele Koortsmug.

In verband met het vliegtuigverkeer is de mogelijkheid van overbrenging naar de Archipel toegenomen en moet men er dus op verdacht zijn.

De ziektekiemen (lepto-spiiren, naar de zeer fijne schroefvorm) worden, evenals malaria, overgebracht door bepaalde muggen, een soort culex, een kleine mug met witte ringen aan de pooten en teekening op den rug, in den vorm van een lyra (= een lier, muziek-instrument), die onder de loupe duidelijk te herkennen is (fig. 9).

30. De *gelekoortsmug*, *aedes-egypti*, ook wel *stegomyia fasciata* genaamd, doet in zooverre net als de malariamug, dat het wijfje alleen steekt om het bloed van den mensch op te zuigen, noodig om de eitjes te doen rijpen: zij steekt het meest in den avond, maar jonge exemplaren steken ook overdag. Zij houden zich gaarne op in huizen, of daar, waar gelegenheid is om te broeden: in kanalen en in slooten, in ledige blikken, waarin nog wat water staat, tonnen, emmers, bladscheeden e.d. Hier is ook muggenverdelging en persoonlijke bescherming met het muskietennet aan de orde. Heeft men de ziekte doorstaan, dan is men voor verdere infectie onvatbaar.

31. De incubatietijd bij gele koorts is 3 tot 6 dagen. Vliegtuigpassagiers, die in het incubatiestadium verkeeren, kunnen tijdens den vliegtocht leveranciers van de leptospiren worden, bij aanwezigheid van de *aedes-egypti* in het vliegtuig. Personen, verdacht van gele koorts, dienen derhalve, rekening houdend met den incubatietijd, voor het aanvaarden van den vliegtocht te worden geobserveerd. Men kan zich nog niet tegen gele koorts laten immuniseeren.

32. *Hondsdolheid*.

Men kan in de Tropen te maken krijgen met een ziekte, die in Holland thans zelden voorkomt, maar in Indië des te meer, nl. de *Hondsdolheid* (rabies of lyssa). Het eerst te Batavia, later te Bandoeng aanwezige instituut „Pasteur” is zeer bekend als het centrum waarheen een ieder, die door een dolle hond, of van dolheid verdachte hond, was gebeten, binnen den kortst mogelijken tijd werd opgezonden. Hoe het met het instituut thans staat is een open vraag. Een door een verdachte hond gebetene dient bij de eerste hulp reeds zoo doelmatig mogelijk te worden behandeld, bv. uitbranden van de bijtwond met rookend salpeterzuur.

33. De *incubatietijd*, d. i. de tijd tusschen het gebeten zijn en het uitbreken der ziekte, bedraagt 20 tot 60 dagen. Het ziektebeeld is afschrikwekkend; eerst een onrustige stemming, matheid, pijn in den wond of in het litteken, daarna het krampstadium, onhandelbaar zijn, woedend bij dwang, slikkrampen bij poging tot slikken bv. van water (vandaar de naam „watervrees” — hydrophobie), gevolgd door het stadium van verlammingen. Het verloop der

lyssa humana (is hondsolheid bij den mensch) is, indien niet tijdig behandeld, ongunstig.

34. Klem.

Een andere ziekte, die in het begin door de optredende krampen aan beginnende hondsolheid kan doen denken, is de *tetanus* of *klem* (fig. 10). Hierbij treedt ook moeilijkheid op bij het slikken, doordat bij iedere aanraking algemeene kramp, maar vooral ook van de onderkaakspieren (*klem*), optreedt.

Beide soorten patiënten komen soms bij den dokter met klachten over moeilijk slikken en blijken dan de zware ziekte bij zich te hebben. „Klem”, *tetanus*, ontstaat door besmetting van een wond, hoe klein ook, met bacteriën, die in de aarde worden aangetroffen, vooral indien deze met paardemest of koemest in aanraking is geweest. Ook het straatvuil is daarom dikwijls daarmee besmet.

Verwondingen door ongevallen zijn dikwijls met *tetanus* besmet. Derhalve de wond zorgvuldig desinfecteeren, bv. door tinctuur van jodium en de patiënt dient, indien men aan de mogelijkheid van infectie met *tetanus* denkt, onmiddellijk met serum behandeld te worden.

In den Archipel komt in sommige streken *tetanus* opvallend veel voor.

35. Belroos.

De wondkoorts, uitgaande van kleine krabwonden, bv. aan den neus, die bekend is onder den naam van *belroos*, „*erysipelas*” wordt doelmatig bestreden, evenals steenpuisten en negenoo, met de nieuwste preparaten, die als „*sulvapyridine*”-preparaten bekend staan en die een zoo gunstige uitwerking hebben als men zich vroeger niet kon voorstellen. De verwekkers der ziekte zijn „*kettingbacteriën*” (fig. 11).

De ziekte is niet typisch tropisch, maar komt in de Tropen, ook te velde, vrij veel voor.

36. Pest.

In het jaar 1910 ongeveer, heeft de *pest* haar intrede gedaan in Nederlandsch-Indië, dat tot dien tijd a. h. w. immuun scheen voor die verschrikkelijke ziekte. Aan een pestepidemie gaat een opmerkelijk groote sterfte aan *pest* onder de ratten vooraf. De op de ratten aanwezige vlooiën verlaten de rattenlijken, zijn zelf met pestbacillen beladen en worden nu de overbrengers van die bacillen in het bloed van den mensch door de vlooiënbeeten. De rattenvlooi, *xenopsylla cheopis*, (*xeno* = vreemd, *psylla* = vlooi,

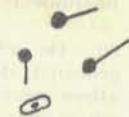

Fig. 10.
Tetanusbacillen.

Fig. 11.
Ketting bacteriën.

cheopis = omdat de vlooiën voor het eerst in Egypte werden aangetroffen) is de overbrengster van de *pest*. Via de huid en het weefsel daaronder, geraken de bacillen in de lymphbanen en bereiken langs die wegen de klieren, waarin de lymphvaten uitkomen, veroorzaken daar ontsteking met sterke zwelling en hooge koorts met een gevoel van zwaar ziek zijn, waarbij opvalt, dat de lijder moeilijk spreekt, alsof hij een heete aardappel in den mond had. De gezwollen klieren in de liezen bv. gaan over tot verettering en de patiënt heeft 50 % kans te overlijden. De sterftekans wordt nog veel grooter, wanneer de longen zijn aangedaan; herstel van longenpest is zoo goed als uitgesloten.

37. Tegen pestziekte wordt ook gevaccineerd.

Uiteraard staat de *rattencorrelatie* bij de bestrijding op den voorgrond. Omdat de huisratten zich gaarne nestelen in de bamboekokers, die in de inlandische huizen het steunmateriaal vormen, heeft men die kokers doen splijten, zoodat de ratten er geen huisvesting meer kunnen vinden. Rattenschuilplaatsen moeten dus worden opgezocht en vernietigd.

Waar menschen verblijven, is het dus ook al weer zaak om de grootste reinheid in acht te nemen en geen afval te verzamelen dat de ratten aanlokt (pakhuis met rattenlokkende lading).

38. Bloedvormziekte.

Naast de genoemde belangrijke ziekten komt in Indië voor de *bloedvormziekte*, die overgebracht wordt door bloedzuigende insecten, door muskieten, die hoofdzakelijk 's nachts steken en door stekende vliegen, die overdag den mensch attackeeren. Koortsaanvallen, klierzwellingen, chronische zwellingen in de huid, die zoo groot kunnen zijn dat ze olifantachtige gezwellen worden genoemd. Wormziekte = *filiariis* (draadvormige worm; *filum* = draad).

39. De geneesheer in Indië krijgt nogal eens patiënten te behandelen, die een *lintworm* bij zich dragen, maar daar weet men in Holland ook van mee te praten.

Het gebruik van onvoldoend gaar gekookt vleesch of visch moet derhalve vermeden worden.

40. *Mijnworm*, *ankylostomum duodenale* (haakworm die zich in de twaalfvingerige darm nestelt) komt in de Tropen ook bij Europeanen veel meer voor dan men zou denken.

Overbrenging eensdeels met het voedsel, dat degenen die met aarde in aanraking komen, die mijnworm bevat, zooals landbouwers, tunnelgravers, bivakbouwers enz. tot zich nemen met onvoldoend gereinigde handen. De mijnworm is zeer klein, ongeveer een cm lang en zoo dun als het fijnste draadje, maar evenals de eieren zijn de larven alleen onder een microscoop zichtbaar.

De larven kunnen door de huid van den naakten voet dringen en zoo, „binnen door”, den dunnen darm bereiken en daar uitgroeien.

Ze haken zich aan den darmwand vast (haakworm, naar de haken aan den mond) en voeden zich met bloed, waardoor groote bloedarmoede mede ontstaat.

Het is fabelachtig, zooveel mijnwormexemplaren met larven en eieren door een afdrijvingskuur met de ontlasting naar buiten komen. De besmettingskansen zijn dus zeer groot. Chenopodiumkuren worden op ondernemingen en bij het leger naar behoefte toegepast.

41. *Lepra (melaatsheid)* komt in sommige streken van de Archipel veel voor. Men meent, dat lepra (de lijder heeft eigenaardige huidverdikkingen in het gelaat, die bij sterke ontwikkeling een leeuwnachtig uitzien geven) door *wandluizen* kan worden overgebracht. Bij het betreden van huizen, die lepralijders herbergen, moet men zorgdragen niet met bloote voeten te loopen. Door kleine verwondingen kunnen leprabacillen in de huid dringen en na jaren komt soms de lepra voor den dag. Men zal hiermede bij het bereizen van de Tropen rekening dienen te houden. Er zijn Europeanen, die in Indië lepra hebben opgedaan.

42. Door het eten van *gepelde rijst*, dat is de van het *zilvervliesje* ontdane rijst, deed zich in het leger en in de gevangenis, waar een bepaalde wijze van voeding was voorgeschreven, een eigenaardige ziekte voor, die zich o.a. kenmerkte door verlamming van onderbeenspieren. Daardoor sleepten de patiënten met de voeten en kregen dan een voor die ziekte karakteristieke gang. Soms kwamen er zich een groot aantal patiënten ziek melden; plotselinge sterfgevallen brachten groote beroering teweeg. Later bleek, dat voeding met ongepelde rijst de ziekte kan voorkomen. Nog later bleek, dat bepaalde bijvoeding dit zelfs bij gepelde rijst ook vermocht. In het zilvervliesje en in de bijzondere bijvoeding zat het geheim.

Dit was het uitgangspunt van den leer der vitaminen.

Eykman en Grijns begrepen waar het om ging en Jansen en Donath wisten het beri-beri-vitamine van het zilvervliesje af te zonderen en de scheikundige samenstelling vast te stellen. Dat heeft Ned.-Indië aan de wereld gebracht!

In bijspijsen, bij de rijst door de bevolking gebruikt, zitten dergelijke stoffen. Vandaar, dat in dorpen, waar die gemengde voeding wordt gebruikt, geen beri-beri voorkwam. Tegen andere ziekten heeft men nu ook dergelijke beschermende stoffen gevonden en een ieder weet nu, dat bv. in tomaten veel vitaminen zitten; evenzoo in levertraan, in boter, melk, citroen etc. Nu weet men, dat tegen bepaalde oogziekten ook een bepaalde vitamine beschermt. Tegen Engelse ziekte (rachitis), kinderen met kromme beentjes, een andere vitamine; tegen scheurbuik weer een ander en zoo wordt de oorspronkelijke ontdekking in alle richtingen toegepast en de vitaminen in tabletten toegediend.

Wat voeding in het algemeen en uitrusting betreft, ontvangen onze naar de Tropen uit te zenden manschappen alles van onze bondgenooten, zoodat dit niet apart behoeft te worden vermeld.

43. Het *gebit* moet uitstekend in orde zijn. Tandheelkundige hulp tijdens een marsch of in een bivak moet men niet verwachten; kiespijn tijdens een marsch in moerassige streek, in de Tropen, waar ook, is afschuwelijk.

Iedere stap, elke schok van het door de Tropen en inspanning verhitte hoofd, doet een verwoesching witen. Aanstippen met Jodiumtinctuur! Vergeet Uw tandenschijer niet!

Mondspoeling alleen met gekookt water of thee uit de veldflesch. Een kleine kam en een klein metalen spiegelje behoort bij de uitrusting.

44. *De oogen* moeten nooit met zeepwater in aanraking komen. 's Morgens even uitvegen met een natgemaakt plekje van een handdoek. Schel licht en stof kunnen de slijmvliezen van het oog sterk prikkelen en tot afscheiding van slijmvliezig traanvocht aanleiding geven (zie oost-moesson, punt 2).

Reinigen alleen met schoon water, nooit met zeep! Sterk zweeten langs den rand van helmhoed doet de droppels daarvan soms de oogen bereiken. Het zilte vocht prikkelt deze soms pijnlijk. Door een dun laagje vaseline door de wenkbrauwen en tusschen de wenkbrauwen aan te brengen, vloeien de zweetdruppels zijwaarts af. Een oog, dat afscheiding te zien geeft is een aantrekkelijkheid voor vliegen, vooral in den slaap.

Dikwijls zal men in Indië een zeer besmettelijke oogbindvliesontsteking aantreffen, trachoom genaamd, die ook in Holland voorkomt en gekenmerkt is door glazige korrels in de verdikte oogleden, met ruime slijmige vochtscheiding.

De ziekte kan ook een oogbol aantasten en aanleiding geven tot blindheid. Oorpeuteren, door jeuk veroorzaakt, geeft dikwijls een zeer pijnlijke oorontsteking. Bij jeuk een watje met alcohol!

45. Reeds aan boord op de uitreis heeft menig passagier veel last van een sterk jeukende uitslag (prickley heat) ten gevolge van transpiratie. Dit wordt nog verergerd door het baden met zeewater. Derhalve naspelen met zoetwater.

De uitslag ontstaat vooral onder de bretels, op de heupen, aan de polsen etc. Talkpoeder met spiritus helpt. De gebruikelijke dunne lage onderkleeding (nethemd of hemd van reformstof), een kort broekje van katoen of reformstof beschut tegen mogelijk scherpe randen van gewasschen bovenkleeren. „Dhobie-itché” is schurft door onzuivere behandeling van de wasch door den waschman.

46. Voor velen is het wenschelijk, de haren onder de armen weg te scheren en de huid te poederen tegen het zoo onaangenaam, ook

voor de directe omgeving zoo hinderlijk riekend zweeft. Zorgvuldige huidverzorging is een eisch, te stellen aan ieder, vooral op marsch.

47. Het *schoeisel* is van even groot belang. Men draagt zeildoekse schoenen met sterke zoolen en versterkingen met leer aan enkels en voetpunten. Muskieten zitten graag aan de enkels. De kousen moeten sterk zijn. Voor groote marschen is het dragen van dikke sokken een groot voordeel, omdat ze geen plooiën vormen en dus minder kans op blaren geven, die ontzettend hinderlijk kunnen zijn en zich zelfs, vooral in moerassig terrein over de heele voetzool kunnen uitstrekken. Teenen met vaseline insmeren! Sommige goede loopers stoppen hun schoenen den avond voor den marsch in water en trekken 's morgens de natte schoenen aan; het zeildoek en het leer zijn daardoor zacht geworden en dank zij de Hollandsche sokken loopt men als op een zacht kussen. Blaren worden na afdrogen met jodiumtinctuur bestreken en met een uitgegloeide punt van een schaar of naald aangeprikt, om het vocht te laten wegloopen. *Niet wegnippen*. Puttees zijn onmisbaar; ze beschermen tegen alle ongewenschte aanraking.

48. *Nachtmarschen* zijn te velde heel gewoon. Men rookt niet; iedere brandende lucifer of sigaret trekt den aandacht! Op wacht in een bivak wordt over den helmhoed een tulen sluier gehangen, op de plaats van het gelaat is deze voorzien van zwart toile-metallique ter grootte van 15 bij 10 cm, waar men doorheen kan zien. De sluier wordt om den hals door aangehechte band losjes samen gebonden. Ook handschoenen worden, ondanks de warmte wel op wacht gedragen ter beveiliging tegen muskieten.

49. Voor *slangen* behoeft men zich niet ongerust te maken. Zij gaan den mensch uit den weg. Alleen als men er bij toeval op trapt, weert zij zich. De boomslang en de ringslang (oelar welang) kunnen gevaar opleveren. Wond uitzuigen, inwrijven met kaliumpermanganaatkristallen, afbinden van het gebeten deel, alcohol toedienen; serum.

50. *Schorpioenen* zijn nachtdieren. Men vindt ze een enkele keer in schoenen, onder matten enz. De genie-soldaat komt nog al eens in contact met deze dieren en ook met den „honderdpoot“ (scolopendrade klabang), die plotseling uit een schuimhoek voor den dag komt, over zijn hand kruipt en bijt. Gevolg: zwelling, pijn, koorts, onmacht. Jodiumtinctuur op de plaats van den beet, evenals op de steekplaats van den schorpioen. De beet van den duizendpoot is niet vergiftig. Bij *baden* in zee kan men op de vergiftige stekels van de zee-egel trappen.

Kwallen (neteldieren) kunnen heftig jeukende plekken en koorts veroorzaken. Aanraking met een *wespennest* kan een paniekje onder den troep veroorzaken. Pijnlijk gezwollen gezicht en handen, hals ooren enz. Ammoniak op water 1 op 10, uitwendig.

51. Dat *bloedzuigers* (patjets) het den patrouille-ganger lastig kunnen maken is wel bekend. Zij dringen tusschen de kleeren door op de huid en veroorzaken bloedende wondjes. De bloeding houdt op na aanraking met zuur, bv. azijn.

52. Na terugkomst of aankomst in het bivak komt het *latrine-vraagstuk* aan de orde. De defaectie-plaats moet door den bivak-commandant worden aangewezen. Indien ieder maar op eigen gelegenheid zijn gang gaat en links en rechts afval werpt, is de toestand weldra onhoudbaar. Er bestaat groote neiging tot slordigheid op dit gebied. Gestel het bivak ligt aan een kali: het ophalen van water, dat moet worden gekookt voor gebruik, geschiedt uit een plaats bovenstrooms, daarna volgt de waschplaats en badplaats. Dan volgt de latrine; benedenstrooms verzamelen en verbranden van afval is de boodschap. Anders volgt onmiddellijk de *vliegenplaag*, die onuitstaanbaar is.

53. *Venerische ziekten.*

Tot de voornaamste infectie-ziekten door contact behoort een tweetal, dat vooral tijdens oorlogen op den voorgrond treedt, een-deels omdat talrijke menschen aan den velddienst worden onttrokken en dus de gevechtskracht vermindert, anderdeels omdat ze voor de anders gevaren opleveren door verwikkelingen, ziekte van andere organen en omdat syphilis bv. op het nageslacht een funesten invloed kan uitoefenen.

Mere kennis van deze ziekten en inzicht van de noodzakelijkheid om de menschheid in te lichten omtrent het bestaan en de hoofd-verschijnselen ervan, zijn uitingen van den nieuweren tijd. De mogelijkheid van een grondige behandeling, die goede resultaten te zien geeft, mag intusschen het gevaar niet uit het oog doen verliezen.

Syphilis wordt veroorzaakt door een schroefvormige bacterie, die ontsteking en zweervorming in de huid en in slijmvliezen doet ontstaan en zich van daar uit in het lichaam verspreidt.

De *incubatie-tijd* is 2 tot 4 weken. De *spirochaeta pallida* (fig. 12), d. i. een bleek gekronkeld haartje, zoo heet de verwekker der ziekte, dringt langs de kleinste schaving in de huid en veroorzaakt daar een hard gezwelletje, dat overgaat in een zweertje, dat zich verder kan verbreiden en moeilijk wil genezen. De in het lichaam verspreide spirochaeten veroorzaken zwelling van klieren, huiduitslag, zeer besmettelijke plekken in het slijmvlies van lip, mond en wangen en kunnen in de hersenen terecht komen en daar jaren later nog aanleiding geven tot zware zenuwstoornissen. De zg. *Wassermansche reactie*; een

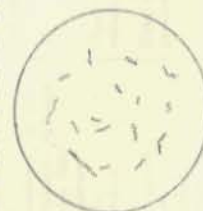

Fig. 12.
Spirochaeta pallida.

methode om syphilis aan te toonen door bloedonderzoek, kan dan nog de zekerheid geven, dat een syphilis-infectie heeft plaats gehad, of nog bestaat. Men kan eerst na drie jaren grondige behandeling zeggen of syphilis te genezen is.

Gonorrhoea, letterlijk: zaadvloed, wordt veroorzaakt door een bacterie, die gonococcus heet en etterige afscheiding veroorzaakt en tot groote bezwaren en verwikkelingen aanleiding kan geven, o.a. steriliteit. De incubatietijd is 2 à 3 dagen. Hoe eerder geneeskundige behandeling wordt ingeroepen, hoe meer kans deze behandeling heeft te slagen en verwikkelingen te voorkomen. Onmiddellijk zich melden is derhalve plicht. In de Tropen is de *infectie gelegenheid zeer groot*. Alcoholgebruik is herhaaldelijk de voorbeschikkende factor! Onthouding is de boodschap! Prophylaxie geeft geen absolute garantie. Men kan niet genoeg waarschuwen voor de gevolgen. Medische voorlichting is onontbeerlijk. Het groote gewicht van dit alles voor de troep te velde maakt, dat in dit boekje over elementaire tropen-hygiëne nog eens speciaal de aandacht wordt gevestigd op de beide Venusziekten.

Desinfectie, die niet binnen drie uren na het contact is verricht, achterhaalt de spirochaeten en de gonococceen niet meer!

54. De voornaamste in Ned.-Indië voorkomende tropische ziekten alsmede de hygiënische maatregelen, algemeene en bijzondere ter voorkoming van de genoemde ziekten, zijn in dit boekje genoemd en kort toegelicht.

Ten slotte moge nog even gewezen worden op het veelvuldig en in toenemende mate voorkómen van tuberculose.

De bestrijding van deze ziekten is thans wel overal bekend. Europeanen met tuberculose moeten zoo spoedig mogelijk naar Europa terug.

VOORNAAMSTE INFECTIE-ZIEKTEN IN DE TROPEN.

Naam der ziekte en der kiemen	Infectiekiemen	Infectieoog	Incubatie	Bestrijdingswijze	Medicatie
Ankylostomiasis	Faeces van personen, die eraan lijden	Beemette van de huid; larven in de mond	7-10 weken	Reinheid van handen, voedsel, scherp toezicht op de latrines	Chenopodium olie
Mijnwormziekte					
Ankylostomum					
Duodenale					
Haakworm	Faeces en urine van lijders aan die ziekte; „contacten“	Beemte water, beerput, w.c., over sloot, melk, eendensierren, schelvisch, vliegen	Grondveld 14 dagen	Immuniseeren, desinfectie van faeces en omgeving van patient	Dieet, prophylvaccinatie
Febris typhoidea B	Als boven; „contacten“	Beemte water, melk	1-5 dagen	Als boven	Bolus alba, kaolin-vaccinatie
Paratyphus A en B	Bloed van beemette persoon	Stoek van aedes Egypti (culix soort)	3-10 dagen	Musketen verdelgen, thimbos	Aspirine
Bulkyphus					
Typhus-bacillen					
Cholera-asialica					
Komus-bacillen					
Dengue fever					
Knoedelloort					
Leptospirose					
Fijne schroefvormige bacteriën					
Amoeben Dysenterie	Faeces van geïnfecteerde personen; „contacten“	Vliegen, onreine handden, beemte drinkwater of voedsel	Niet zeker	Was handen, beemte bestrijden, vliegengedroef, desinfectie	Emetine yatreen
Entamoeba	Als boven; „contacten“	Als boven			
Histolytica	Bloed van beemette persoon	Musket aedes Egypti (stegomyia)	2-7 dagen	Desinfectie van faecallinen, reinheid, personenbestrijding	Inerten, yatremerum
Microscopisch: kleine dierlijke wezens			3-5 dagen	Isoleren van patient, musketenverdelging, als bij malaria	
Bacillaris Dysenterie					
Dysenterie bacil					
Gele koorts, Amarilla (geel)					
„Virusziekten“ de ziekteverwekkende stof gaat door een filter					
Leptospirose	Bloed van geïnfecteerde persoon	Anopheles	14 dagen	Assinering	Kinine
Malaria	Bloed van geïnfecteerde persoon	Klaerenhuis	10 „	Klamboe	Plasmocquine
Plasmodium			12 dagen	D.D.T. doodt laryen, ontluising, kleeren desinfecteren	Aucrine
Typhusaantias					
Maticus					
Viektyphus					
Rickettsia					
Virusziekte					

II. OMGANG MET DEN INDONESIËR

1. Er is een tijd geweest en die ligt nog niet zoo heel ver achter ons, dat een blanke zich steeds de meerdere voelde van een Kleurling, alleen op grond van zijn huidskleur.

Er is een groote hinderpaal bij den onderlingen omgang van de volken der aarde en die hinderpaal heet *rassemwaan*.

Als wij uit dezen vreeselijksten aller oorlogen, behalve de vele andere harde lessen, die ons zijn ingeprent, één ding geleerd hebben, dan moet dit wel zijn, dat wij ons grondig hebben af te vragen: „Ben ik beter dan mijn bruine, gele, roode, zwarte medemensch, omdat ik wat minder pigment in mijn huid heb?” Neen! Zeker en gewis niet! Misschien ben ik anders dan hij, die uit gekleurde ouders is geboren, maar zijn meerdere, in alle opzichten betere, ben ik niet. Onbekend maakt onbemind. Men moet leeren, om dagelijks om te gaan met Javanen, Soendanezen, Madoerezen, Maleiers, Chinezen, Arabieren, Britsch-Indiërs, Menadonezen, Ambonnezen, nu en dan ook met pikzwarte Negeren, ja zelfs met . . . Japanners! Behalve de Europeanen, Amerikanen en Australiërs, die men in Indië ontmoet, blijken al die duizenden, waarmede Uw werk U in aanraking brengt, ten slotte allen *mensen* te zijn met normale menschenlijke eigenschappen, die ieder mensch met zijn deugden en gebreken bezit.

Onder al die gekleurde huiden blijkt een warm menschenhart te kloppen, maar al hun monden spreken verschillende talen.

2. Eenmaal zag ik een Nederlander, die „maloe” werd gemaakt door een Javaan. Ik zal U straks uitleggen wat maloe is. De Nederlander, een beetje dom manneke, liet er zich op voorstaan, dat hij tot het blanke ras behoorde.

De Javaan glimlachte beleefd, zweeg een oogenblik en zei toen: „Kent Mijnheer het verhaal van hetgeen gebeurde, voordat Adam werd geschapen? Het is een heel oud verhaal. Toen Goesti Allah, zoo noemde hij God als Mohammedaan, den mensch wilde scheppen, boetseerde hij een beeld uit witte klei en zette dit in den oven, om hem gaar te bakken. Nieuwsgierig naar het resultaat, haalde hij zijn schepping te voorschijn en ontdekte, dat deze nog veel te bleek was. Hij zond dit product naar Europa. Opnieuw vormde hij een levend beeld, stopte dit in den oven, zeggende: nu zal ik beter oppassen. Maar hij wachtte te lang, de mensch werd pikzwart en hij keurde ook dit product af en zond het naar Afrika. Toen wist hij den juisten duur van verhitte en ziet: de volmaakte, mooi bruin gebrande mensch kwam te voorschijn, niet te wit en niet te zwart. Die plaatste hij op Java.”

De Hollander meesmulde en was „maloe”. Maak een Indonesiër *nooit* maloe, want dan kwetst ge hem zoo diep, dat hij het U niet gauw zal vergeven. Iemand maloe maken is erger dan hem gewoon

beschaamd, verlegen te maken: men maakt hem bij zijn soortgenooten eenvoudig onmogelijk.

3. Noem een Indonesiër, van welk eiland hij ook komt, liever niet „inlander“. Die naam heeft voor hem een wrangen, onaangename bijmaak. Spreek desnoods van „inheemsche“. Zelf noemt hij zich graag „orang boemipoetra“, een welluidend woord, dat letterlijk „landskind, landszoon“ beteekent.

Praat niet al te luid tegen een bewoner van onze Archipel. Dit is grof, en aan niets heeft Kromo, Wongso, Wirjo, Amat, Sidin of hoe hij moge heten, meer het land, dan aan grofheid, niets waardeert hij meer, dan fijne, goede, beleefde manieren.

4. Het is in een kort bestek niet mogelijk om vaste voorschriften of aanwijzingen of regels te geven voor de wijze waarop men tegen een Indonesiër moet optreden maar enkele typische voorbeelden van zijn karaktertrekken moet men kennen, om zich althans eenigszins te kunnen oriënteren op de houding die men jegens hem heeft aan te nemen.

5. Er zijn twee dingen, waaraan hij groote waarde hecht, behalve natuurlijk aan alles wat wij zelf waardeeren, zooals goede voeding, goede kleding en een rustig, veilig bestaan. Het zijn twee hoofdeugden, nl. *beleefdheid* en *rechtvaardigheidsgevoel*. Het ergste wat men een Indonesiër kan verwijten, is, dat hij „koerang adjar“ is, letterlijk: „te weinig geleerd“, dus niet opgevoed, onbeschaafd is. Het meeste respect heeft hij voor zijn baas als deze „adil“, rechtvaardig is. Vandaar dat in tijden van druk en verdrukking, wanneer naar een verlosser wordt uitgezien, altijd weer naar den „Ratoe Adil“, dat is de Rechtvaardige Vorst, wordt verband.

6. Zorg bij den omgang met den Indonesiër, wanneer ge zijn meerdere in rang mocht worden, vóór alles rechtvaardig te zijn en blijf steeds beleefd. Goede vormen tellen in Indië meer dan bij ons en een flinke, maar onbeschofte, ruwe vent bereikt minder dan een normaal mensch met fijne manieren.

7. Voor wie voor het eerst in Indië komt, waar hij zich als enkeling verloren waant tusschen duizenden hem onbekende menschen van een geheel ander, kleiner gebouwd ras, van geheel andere gewoonten, andere zeden en volkomen andere opvattingen, is het in het begin wel eens moeilijk, zijn houding te bepalen. Want elke Indonesiër is de eerste jaren voor hem een gesloten boek. Hij begrijpt hem niet en hij wordt zelf niet begrepen. Daarbij is de taal één van de sleutels om dit boek te openen. Wie goed de taal van het volk spreekt, valt het al heel wat gemakkelijker. Het succes van ons bestuur is dan ook voor een groot deel te danken aan de *talenkennis* van onze bestuursambtenaren, rechters, officieren,

planters, ingenieurs. Met een paar honderd Maleische woorden kan men zich in groote steden, waar de meeste inwoners Maleisch leerden spreken, heel aardig redden.

Maar om werkelijk prettig met Indonesiërs te kunnen omgaan, werkelijk met hen van gedachten te kunnen wisselen, is het noodig, de volkstaal te leeren en daarvoor is jarenlange studie en oefening noodig.

Daar op de duizend Indonesiërs misschien twee of drie wat Nederlandsch hebben geleerd, behoeft men op gesprekken in onze eigen taal niet te rekenen.

Dit is en blijft een moeilijke kwestie, die in een paar maanden nu eenmaal niet op te lossen is. Zelfs onder de Indonesiërs onderling vormt de taal dikwijls een struikelblok. Evenmin als een Spanjaard Poolsch kent of een Engelschman Hongaarsch evenmin kent een Soendanees Batakisch, of een Djajak Javaansch. Voor zoover enkele hunner, gemiddeld 5 %, onderwijs genieten, kennen zij allen een weinig Maleisch, doch dit blijft voor hen een „vreemde taal“!

8. De eenheid van de ruim zeventig millioen Indonesiërs, over een gebied verspreid wonend, dat zestig maal zoo groot is als Nederland, werd tenslotte gevormd door één centraal gezag: allen werden rechtvaardig bestuurd door één Nederlandsch Bestuur, namens één Koningin en allen werden beschermd door één vlag, die wapperde van Atjeh tot Nieuw-Guinea en die overal rood-wit-blauw was.

9. De Indonesiër is in het algemeen niet erg spraakzaam. Hij kan soms meesterlijk zwijgen en door een sinds geslachten aangekeekte beheersing van zijn gevoel, laat hij de diepste roerselen van zijn ziel maar heel zelden blijken. Dit maakt ons dikwijls kregel, ja zelfs driftig. En wie driftig is, verspilt zijn krachten en maakt zich in zijn oogen eeuwig belachelijk. Met kalmte en een grapje bereikt men meer dan met woede, vloeken of harde woorden. En handtastelijkheden zijn tegenover Indonesiërs geheel uit den boeze!

10. Het hoofd van den Indonesiër is hem heilig. Raak dit niet aan, ook niet uit een grapje of in een scherts. Het kleinste tikje op zijn hoofd, een haal door zijn haar, het even oplichten van zijn hoofddeksel, dat hij uit beleefdheid steeds ophoudt, en nooit uit beleefdheid of eerbied zal afzetten, is een *grote fout*. Volgens het algemeen heerschend geloof is het hoofd de zetel van de ziel.

11. Sta niet wijdbeens, met Uw handen in de zij, dat zijn in zijn oogen uitdagende, onhebbelijke houdingen. Wij moeten nooit vergeten, dat deze menschen anders hebben leeren denken, voelen, handelen dan wij, al is hun aanleg, hun intellect zeker niet minder dan de onze.

12. Er bestaan oude Javaansche geschriften, een soort „Vaderlandsche geschiedenis“, de „Babad tanah Djawa“ of het geschied-verhaal van het eiland Java; daarin worden ook zij het met allerlei verlichtsels gemengd, de oorlogen tegen de Nederlanders beschreven en soms zelfs de Nederlandsche officieren in hun gesprekken met Javaansche vorsten aangehaald. Het is een merkwaardige gewaarwording, wanneer men Javaansch kennende, daarin dan leest, hoe een Nederlander optreedt en zegt: „Gotperdom“, en dan volgt meestal iets weinig vriendelijks. De spot met onze grofheid ligt er hier duimendik bovenop. Gevoel voor humor heeft de Indonesiër evengoed als wij.

13. De zin voor beleefdheid gaat, vooral bij Javanen, wel eens zoover, dat de waarheid erbij in het gedrag komt en wij zijn dan al gauw geneigd om te zeggen: „alle Indonesiërs zijn leugenaars“. Niets is minder waar dan dat, maar wij moeten telkens opnieuw ons trachten te verplaatsen in hun denkwijze, hun geloof, noem het om mijn part bijgeloof, hun „adat“.

14. Wat is *adat*? Adat is al datgene wat uit jarenlange gewoonte, gebruik, zede, tot algemeen aanvaardden leefregel is gestempeld. En met die adat hebben wij in den omgang met onze Rijksgenooten aan de Evenaar voortdurend rekening te houden.

Verder mogen wij nooit vergeten, dat onze wetenschappelijke vorming en jarenlange scholing, onze westersche techniek en alles wat op ons een stempel van nuchterheid en verstandelijke ontwikkeling heeft gedrukt ons vreemd doet staan, tegenover den zo veel minder ontwikkelden Indonesiër, die als regel noch lezen, noch schrijven kan, die zelden of nooit radio heeft gehoord of bioscoopfilms heeft gezien, die nimmer een krant of een boek heeft gelezen, die niet weet, wat vitamines zijn en nooit in een auto heeft gezeten.

15. Hoe kunnen wij met deze menschen praten, omgaan, hoe kunnen wij hun eeuwige vrees voor het onbekende en andere angsten en vreezen wegnemen, hen op hun gemak stellen, hun belangstelling wekken, hun begrip voor onze goede bedoelingen bij brengen? Eenvoudig door met hun zorgen en vreugden mede te leven, de gewoon menselijke dingen van allen dag te bepraten. Over het weer spreekt niemand in Indië, dat heeft nu eenmaal geen zin, want warm is het altijd, koudtijden zijn er niet; in onze wintermaanden brengt de west-moesson veel regen, in onze zomermaanden is het elken dag gegarandeerd droog. Maar over den stand van de gewassen spreekt de inheemsche boer heel graag en meestal met kennis van zaken. Daar de groote meerderheid der Indonesiërs van den landbouw leeft, is het plaatselijk voor hem een levenskwestie, hoe zijn oogst zal uitvallen.

16. Er is over het karakter van den Indonesiër en zijn verhouding tot den blanke heel wat geschreven en er bestaan zelfs dikke, geleerde boeken over dit onderwerp. Erg veel verder brengen die studies ons niet. De ervaring is ook hier de beste leermeesteres en eerst jarenlange ondervinding, soms van aangename, soms van minder prettigen aard, leert ons den juiste toon vinden, waarop ons instrument van contact met onze bruinen broeder moet zijn afgestemd.

Dikwijls is dit een voorzichtig, behoedzaam tasten en een ernstig voortgezet streven om zijn vertrouwen te winnen. Daarvoor zal men, ondanks herhaalde teleurstellingen en verrassingen, steeds weer moeten beginnen met *vertrouwen te schenken*.

Als er met meer tact en meer begrip, beter inzicht en meer humanisme altijd was opgetreden, zouden heel wat van de beruchte „assistentenmoorden“ door koolies gepleegd op jonge planters in de tabakslanden van Sumatra voorkomen zijn geworden. Lang opgekropte wraak- en haatgevoelens kunnen bij de Indonesiërs tot een wilde uitbarsting van woede leiden, omdat hij soms maandenlang allerlei hoon en smaad moest slikken. Dan breekt in hem opeens een heulende waanzin los, hij maakt „amok“ en vernietigt in dolle woede alles wat hij door zijn bloeddorloopen roode oogen ziet als zijn vijand. Vandaar de uitdrukking „mata gelap“, hetgeen „duister oog“ betekent, een zielstoestand, dien wij Europeanen, die ons eerder en vrijer uiten, wanneer wij zwaar beleedigd zijn, ons moeilijk kunnen indenken.

17. Evenals dit voor den onderlingen omgang van Europeanen geldt, kan men in de verhouding tot de bewoners van den Indischen Archipel ook drie mogelijkheden veronderstellen al naar gelang men zijn meerdere, zijn gelijke, of zijn mindere is.

A. Ofschoon de laatste jaren heel wat Indonesiërs tot de hoogste Regeeringsposten geroepen zijn en deze met eere hebben bekleed, kan ik niet uit ervaring spreken over mijn omgang met een Indonesiër als chef. Voor de ouderen onder ons, van den ouden stempel, met verouderde ideeën, is het wel eens moeilijk en wat onwennig geweest om zich aan deze verhouding aan te passen, daar zij steeds als „heerschers“ den Indonesiër als een volgzaam, gehoorzaam object hadden beschouwd, en nu onder zijn leiding moesten werken. Maar de practijk heeft aangetoond, dat een Javaansche Burgemeester, Dokter, Ingenieur, Professor, of lid van den Raad van Indië in den omgang met zijn medemenschen al zeer weinig afweek van zijn Europeeschen collega.

B. Na de zgn. „indianiseering“ van het snel groeiende bedrijfsleven, waarbij duizenden inheemsche krachten zijn ingeschakeld in tal van beroepen, die vroeger slechts door Europeanen werden uitgeoefend, is de verhouding van in dezelfde

rangen dienende rassen snel gewijzigd en hoezeer de Inheemsche maatschappij toch steeds een afgesloten geheel vormde, bleek een kameraadschappelijk samengaan in den dienst van blank en bruin geen ernstige moeilijkheden op te leveren.

- C. De derde mogelijkheid, nl. dat de Europeaan maatschappelijk boven een groot aantal Inheemschen wordt gesteld, kwam veel voor en zal zich ook in de toekomst waarschijnlijk nog veel voor doen. Hier is ook weer rechtvaardigheid en gemoedelijkheid, gepaard aan een zedelijk hoogstaand voorbeeld de eenige richtsnoer. Strengheid, mits van de goede soort, kalm en vastberaden optreden gepaard aan een open oor voor eventuele billijke klachten en een open oog voor de belangen der ondergeschikten wijzen hier vanzelf den weg. Bedenk echter steeds dat een koelie geen verlengstuk van zijn patroon is, maar een levend mensch.

18. Ten slotte nog iets over den omgang met *Inheemsche vrouwen*. Hier speelt natuurlijk het sekse-instinct een belangrijke rol en komen er geheel andere factoren in het spel. Een uitvoerige bespreking van dit onderwerp zou moeten leiden tot beschouwingen over het zogenaamde „gemengde huwelijk“, over het concubinaat, een typisch Indisch vraagstuk voor den vroegeren „koloniaal“, over de kazerneering der „soldatenvrouwen“, en eindelijk over prostitutie. De Inheemsche vrouw is in het algemeen zeker niet minder eerbaar, minder ingetogen, minder fatsoenlijk, dan haar Europeesche zusteren. Ook onder haar komen alle graden van zedelijkheid voor, maar de algemeen menschelijke wetten van schaamte gelden in Indië evengoed als elders ter wereld. Sinds de Inheemsche vrouw zich emancipeerde, meer onderwijs genoot en meer geestelijke ontwikkeling ontving, is zij in maatschappelijk aanzien zeer gestegen. Op de groote banken, bij het onderwijs, bij de P.T.T. en bij allerlei bedrijven en kantoren maakt de vrouwelijke Inheemsche werkkracht lang geen slecht figuur en wordt zij door het publiek naar waarde geschat.

19. Er is nogal eens smalend en laatskend gepraat en geschreven over den „verderfelijken“ invloed van de „baboe“ op onze kinderen. Ook hier is met de noodige takt en het vereischte inzicht enorm veel goeds te bereiken; menige Indische moeder zal vol dankbaarheid de goede zorgen van haar trouwe baboe gedenken. Wat zou er van een Europeesch gezin in Indië terecht komen zonder de Inheemsche bedienden, die in het algemeen rustig hun taak vervulden en die voor een billijke menschelijke behandeling meestal zeer dankbaar bleken.

20. Wij moeten nooit vergeten, dat een ras dat zich eeuwen lang in de heete tropen heeft ontwikkeld, een ander levensrhythme, en

langzamer levenstempo heeft dan het onze. Wie in Indië al te veel haast maakt, zal dit eenmaal moeten bezuren.

Het voortdurend aansporen van Indonesiërs met een zenuwachtig „ajo lekas“! (Toe, vlug wat) maakt meestal op hen weinig indruk, maakt hen „bingoeng“ (van streek) en remt eerder hun prestaties, dan ze te versnellen.

Ik zag eens een zendeling een spreuk aan den wand hangen, waarop in sierlijke letters geschreven stond: „Bezit Uw ziel in lijdzaamheid.“

— Bedenk, dat gij op Java zijt.

Die zendeling kende zijn Pappenheimers.

21. Hebben wij dan in het algemeen ten aanzien van de Indonesiërs een opvoedende taak? Ik geloof het wel. Zij hebben veel van ons te leeren, maar het merkwaardige is, dat wij in den loop der jaren toch zelf ook veel van hen geleerd hebben en ons leven in de tropen zou alle passende omkijsting missen, indien dit niet door den omgang met die millioenen anderen werd gesehraagd. Kennis en levenswijsheid zijn lang niet hetzelfde en zoo goed als wij onze kundigheden en kennis aan de volken van den evenaar brachten, zoo goed hebben zij ons veel levenswijsheid getoond, dikwijls juist wanneer wij die het minst verwachtten.

Met vitten, oordeelen, kanker en kritiseeren komen wij ook in Indië niet ver. Met geduld, begrip, wellevendheid en strenge rechtvaardigheid zijn heel wat harten gewonnen, die trouw en aanhankelijk bleven.

22. Ten slotte nog iets over den *Godsdienst*.

Verreweg het grootste deel van al onze Rijksgenooten in Insulinde belijdt den Islam. Dat wil zeggen, dat zij, tenzij door geloofsvoorschriften gedwongen o.a. den Zondagsrust negeeren, dat zij getuigen dat er geen God is, dan Allah en dat Mohammed zijn gezant is. Zij erkennen het gezag van den koran, hun heilig boek en niet dat van den Bijbel. Zij beschouwen honden en varkens als onreine dieren en hebben duizenden rituele gebruiken en spijswetten, die hun heilig zijn en die wij derhalve hebben te respecteren. Doch behalve de belijdenis van den Islam zijn er nog tal van andere religieuze zaken, die zij totaal anders opvatten dan wij en daarbij worden zij niet geleid door verstandelijke overwegingen, doch door allerlei gevoelsmotieven, die zij door de eeuwen heen van hun vaders hebben geërfd. Wij noemen dat kortweg bijgeloof en schudden het wijze hoofd over zooveel domheid, kortzichtigheid en achterlijkheid.

Toont dat ge eerbied hebt voor elk eerlijk geloof, ook voor de plaatsen waar dit geloof wordt beleden of gepredikt. Ga daarom *nooit* met schoenen aan een Mohammedaansch bedehuis binnen; dit zou een opstand kunnen ontketenen. Indien ge een mesdjid wilt zien, vraag dan eerst vergunning daartoe aan de bevoegde autoriteiten. Noem als Europeaan nimmer den naam van Allah, men beschouwt dit als een ontheiliging.

Komt het in een gesprek voor, dat ge den Profeet van Arabië moet vermelden, zeg dan steeds *Nabi Moehammad* (met den klemtoon op „ham”) en bespot hem niet; dit is zeer grof en beledigend voor andersdenkenden.

23. Wij hebben elkander noodig. Samen zullen wij aan de éénheid van ons Rijk bouwen voor de toekomstige welvaart van Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao.

Wat de Jap niet kon en niet wilde, zal Nederland moeten bewijzen, wèl te kunnen en ook ernstig te willen, in hartelijke begrippe samenwerking van bruinen, gelen, rooden, zwarten en blanken, voor één ideaal van vrede, rust en orde.

III. MALEISCH

Algemeene regels:

Klemtoon. Deze valt op de laatste lettergreep, behalve als die een toonlooze *e* is. vb.: *roemah* — huis; *lekas* — vng.

Uitspraak. Deze is als in het Ned. Uitzonderingen:
a en *o* in open lettergrepen klinken als in de Ned. woorden *hap* en *krot*. vb.: *apa* — wat; *pohon* — boom.
e die toonloos is als in het Ned. woord: *Mevrouw*.

vb.: *kertas* — papier.
e uitgesproken als in het Ned.: *penen* of *pen*, wordt hierin aan-gegeven resp. met *é* of *è*.

vb.: *sepédah* — fiets; *pèndèk* — kort.

g wordt uitgesproken als in het Eng. woord *good*.

vb.: *gila* — gek.

ng wordt uitgesproken als in het Ned. woord: *Koningin*.

vb.: *bingoeng* — wanhopig.

ngg wordt uitgesproken: de *g* na de *ng*.

vb.: *minggoe* — week, Zondag.

i in gesloten lettergrepen wordt uitgesproken als in het Ned. woord *pil*. vb.: *ketjil* — klein.

i in open lettergrepen wordt uitgesproken als in het Ned. woord *hier*.

vb.: *minoem* — drinken.

h tusschen twee verschillende klinkers wordt niet uitgesproken.

vb.: *pahit* — bitter (uitgesproken *pa it*).

h aan het eind van een woord wordt uitgesproken als een zachte *ch*.

vb.: *soedah* — reeds; *poetih* — wit; *penoeh* — vol.

Zinsbouw. Men plaatst voorop, wat in de gedachte het belangrijkst is. vb.: *roemah besar* — een groot huis.

ini roemah besar — dit huis is groot.

roemah besar ini — een groot huis is dit.

besar ini roemah — groot is dit huis.

Verder is de zinsbouw: onderwerp, gezegde, bepaling.

In vragende zinnen gebruikt men dezelfde volgorde; slechts de intonatie duidt op een vraag.

vb.: *Mari ke roemah* — ga mee naar huis.

Mari ke roemah? — ga je mee naar huis?

Lidwoorden. Deze bestaan in het Maleisch niet.

Geslacht. Bij menschen duidt men het mann. geslacht aan met achtervoëging van het woord *laki* — man, voor het vr. geslacht het woord *perempoean* — vrouw. Bij dieren geldt dit voor de woorden resp. *djantan* voor het mann., en *betina* voor het vr. geslacht.

Naamvallen. In het Maleisch zijn geen naamvalsverschillen.
Voor de tweede naamval voegt men het pers. voornaamw. toe.
vb.: sepéda-saja — mijn fiets.

Meervoud. Voor den meervoudsvorm herhaalt men vaak het woord.
vb.: anak-anak — kinderen.

Werkwoorden. Bij werkw. onderscheidt men de *stam* en de *di*-vorm. Overigens is er geen vervoeging.

vb.: saja makan — ik eet, ik at.

vb. van de di-vorm:

saja marah sama dija — ik ben kwaad op hem.

saja di-marah oléh dija — ik heb een standje van hem gehad.

Hoedanigheden. Een hoedanigheid plaatst men direct achter het woord.
vb.: koeda poetih — een wit paard.

Wil men een hoedanigheid met nadruk uiten, bv. in tegenstelling tot een andere, dan voegt men het woord *jang* daartusschen.

vb.: koeda jang poetih — het witte paard
(in tegenst. tot het zwarte paard b.v.).

Bijv. naamwoord. Men kan woorden omvoegen tot bijv. naamw.
door er ber of ke an aan toe te voegen.

vb.: goena — nut; bergoena — nuttig.
dengar — hooren; kedengaran — hoorbaar.

Plaatsaanduiding. Dit geschiedt door het woord: di.

vb.: saja (ada) di roemah — ik ben thuis.

Wil men een beweging naar een bepaald doel aanduiden, dan gebruikt men ke of ka.

vb.: mari ke roemah — ga mee naar huis.

Leer van buiten:

Pers. voornaamwoorden: ik — saya
jij — engkau
hij, zij — dija (enkelv.)
zij — meréka (meerv.)
wij — kita-kami

Telwoorden:

1	— satoe	115	— seratoes-lima-belas
2	— doea	120	— seratoes-doea-poelee
3	— tiga	130	— seratoes-tiga-poelee
		etc.	
4	— empat	1000	— seriboe
5	— lima	10000	— sepoeloe-riboe
6	— enam	100000	— seratoes-riboe

7	— toedjoeh	1000000	— se-det joa
8	— delapan	1/2	— se-tengah
9	— sembilan	1/3	— se-per-tiga
10	— depoeloe	1/4	— se-per-empat
11	— sebelas	3/5	— tiga-per-lima
12	— doea-belas	eerste	— jang-per-yama
13	— tiga-belas	tweede	— jang-per-doea
14	— empat-belas		
etc.			
20	— doea-poeloe	derde	— jang-per-tiga
21	— doea-poeloe-satoe	tiende	— jang-per-sepoeloe
22	— doea-poeloe-doea		
23	— doea-poeloe-tiga		
etc.			
30	— tiga-poeloe		
40	— empat-poeloe		
50	— lima-poeloe		
etc.			
100	— seratoes		

Namen der maanden: Deze spreekt men ongeveer uit als in het Nederlandsch.

Januari	— Djanoeari	Juli	— Djoeli
Februari	— Débroeari	Augustus	— Ogoestoes
Mart	— Mart	September	— Sèptèmber
April	— Apriel	October	— Oktober
Mai	— Mè	November	— Nopèmber
Juni	— Djoeni	December	— Désember

Namen der weekdays:

Zondag	— Minggoe	Donderdag	— Kemis
Maandag	— Senèn	Vrijdag	— Djoema 'at
Dinsdag	— Selasa	Zaterdag	— Sabtoe
Woensdag	— Rebo		

Voor het noemen van een datum plaatst men het woord: tanggal, terwijl door het noemen van het jaartal het woord: tahoen (= jaar) wordt gezet.

vb.: 25 Januari 1945 — tanggal doewa-poeloe-lima Djanoeari tahoen seriboe-semblan-ratoes-empat-poeloe-lima

Voor het noemen van een dag-bepaling zet men het woord: hari (= dag).

vb.: Maandag ga ik naar Batavia — hari senèn saja pergi ke Betawi.

Eeuw	— abad
jaar	— tahoen
maand	— boelan (is ook maan)

week	— minggoe
dag	— hari
vandaag	— ini hari
morgen	— bésok hari (volgende dag)
gisteren	— kemaren hari
deze week	— ini minggoe
verleden week	— minggoe jang laloe, dahoeloe
volgende week	— ninggoe jang akan datang
deze maand	— ini boelan
verleden maand	— boelan jang dahoeloe
volgende maand	— boelan jang akan datang
tijd	— tempo
's morgens	— pagi-pagi
's middags	— siang
vooravond	— soré
nacht	— malem

Leer van buiten:

Familiebetrekkingen:	Vader	— bapa(k)
	moeder	— iboe
	broer	— soedara lelaki
	zuster	— soedara perempoean
	grootmoeder	— nènèh
	grootvader	— kakèh
	neef	— sepoeopoe
	nicht	— sepoeopoe
	echtgenoot	— laki
	echtgenoot	— bini
	kind	— anak

Ter bevordering van een goede verstandhouding met de Inheemsche bevolking spreke de militair in den dagelijkschen omgang met het dorpsvolk steeds aan met:

oudere man:	pak
oudere vrouw:	iboe
man van gelijken leeftijd:	kang of mas op Java, toean of entjik op Sumatra
vrouw van gelijken leeftijd:	'joe (zuster).

Bestuurslieden: bij hun titel of graad van waardigheid bv. wedana, demang, loerah.

goeden dag	— taneh
goeden morgen	— selamat pagi
goeden avond	— selamat malem
goede reis	— selamat djalan (djalan: reizen, gaan)
goed verblijf	— selamat tinggal (tinggal: achterblijven)

smakelijk eten	— selamat makan (makan: eten)
welgerusten	— selamat tidoer (tidoer: slapen)
proost (bij drinken)	— selamat minoem (minoem: drinken)
veel geluk	— benjak selamat
hoe gaat het met U?	— Ada baik?
alles goed	— kabar baik
hoe laat is het?	— poekoel berapa?
het is twee uur	— poekoel doa
hoe ver is het nog?	— misi berapa djaoeh?
wat is er?	— ada apa?
wat is daar?	— ada apa di-sana?
wat is dat?	— apa hoe?
wat is dit?	— ini apa?

Kompasstreken.

Noorden	— oelara	op Java:	Noorden	— lor
Oosten	— timoer		Westen	— koelon
Westen	— barat		Oosten	— wétan
Zuiden	— selatan		Zuiden	— kidoel

Jaargetijden.

Droge (Oost-)moesson	— moesim panas (panas = warm)
Regen (West-)moesson	— moesim hoedjan (hoedjan = regen)

leven	— hidoep	geven	— kassi
sterven	— meninggal doenia (lett. het aardse achterlaten)	nemen	— ambil
sneuvelen	— djatoeh mati (lett. doodvallen)	helpen	— toeloeng
dood	— mati	brengen	— bawah
eten	— makan	begrijpen	— mengerti
drinken	— minoem	spreken	— omong
slapen	— tidoer	schrijven	— toelis
loopen	— djalan	zingen	— menjanji
zitten	— doedoek	maan	— boelan
hurken	— djongkok	zon	— mata-hari
zee	— laoet	ster	— bintang
boot	— kapal	(perang = oorlog) regen	— hoedjan
duikboot	— kapal selam	roepen	— panggil
oorlogsboot	— kapal perang	plaats	— tempat
dek	— lantai	Nederland	— negeri Belanda
kajuit	— kamarnya	Indië	— Indonesia
kamer	— kamar	Java	— negeri Djawa
stuurman	— djoeroe moedi	Sumatra	— Andalas, Poelau, Pertja
kapitein	— kapitan	Engeland	— negeri Inggris
golf	— ombak	Amerika	— negeri Amerika
eb	— air soeroet		
vloed	— air pasang		
zeeziek	— sakit laoet		

zwemmen	— berenang	Japan	— negeri Djepang
vertrekken	— berangkat	Javaan	— orang Djawa
haven	— pelabuhan	Engelschman	— orang Inggris
eiland	— poelau	etc.	
bestrijden	— berperang dengan		
	(dengan = tegen).		

wanneer vertrekken wij?	— kapan kita berangkat
de boot is groot	— kapal ini besar
wij komen van Nederland	— kita datang dari negeri Belanda
wij willen naar Indië	— kita maoe ke Indonesia
wij willen den Jap bestrijden	— kita maoe berperang dengan orang Djepang
wij willen den Indonesiër helpen	— kita maoe toeloeng orang Indonesia
de Japanner is slecht	— orang Djepang itoe djahat
de zee is groot	— laot itoe besar
ik ben zeeziek	— saya sakit laot
help mij	— toeloeng saja
roep den dokter, hij is ziek	— panggil toean Dokter, dija sakit
zie, een vogel	— liat, ada boeroeng
hier is veel visch	— di sini ada banjak ikan
waar ga jij heen?	— ke-mana?
ik breng de bagage van den luitenant naar zijn hut	— saya bawa barang toean Litnan
daar ligt een eiland	— ke kamarnya
de kapitein zegt, dat dat Sumatra is	— di-sana ada poelau
spreek langzaam	— toean kapitan bilang, itoe Andalas
ik spreek een weinig Maleisch	— omong pelan-pelan
hoe laat eten wij?	— saya omong melajoe sedikit
het is heel warm vannacht	— poekoel berapa kita makan?
er zijn veel sterren	— panas betoel ini malam
	— ada banjak bintang-bintang

In de Kazerne.

nu	— sekarang	uniform	— pakéan
straks	— nanti		(soldadoe)
kazerne	— tangsi	puttee	— poeti
soldaat	— soldadoe	musketengaas	— klamboe
geweer	— senapan	fortificatie,	— bënteng
kanon	— meriam	versterking	
mitrailleur	— mitraliër	mes	— piso
kapmes	— kléwang	bijl	— kapak
bajonet	— sangkoer	strijden (man	— bangklai
kruit	— obat senapan	tegen man)	
kogel	— pelor	bestrijden	— berperang
ransel	— boentil		dengan

schoen	— sepatoe	overwinnen	— menang
rimboe-hoed	— topi rimba	verliezen	— kalah
helm	— topi besi	bang zijn	— takoet
waken	— djaga	dapper zijn	— berani
schildwacht	— orang djaga		(gagah
geweerladen	— mengisi senapan		berani)
hinderlaag	— pengadangan	leger	— balatentèra
halthouden	— berenti	gelid	— baris
krijgsgevangene	— orang tahanan	exerceren	— membaris
vluchten	— lari	i. h. gelid	— djalan
gevaar	— bahaya	marcheeren	— berbaris
keuken	— dapoe	exercitieterrein	— tempat
vlag	— bendera		membaris
		gevangenis	— pendjara
		vijand	— moesoeh
		brits	— balé-balé
		koken	— masak
		vliegtuig	— kapal ter-
			bang
			mesien ter-
			bang

De soldaten zijn in de kazerne — soldadoe-soldadoe ada di tangsi
 Zij exerceren daar op het — Dija membaris di-sana di tempat
 exercitieterrein — membaris
 ons leger is niet bang — bala-tantèra kita tida takoet
 wij zullen den oorlog winnen — kita akan menang perang
 deze soldaat laadt zijn geweer — soldadoe-ini isi senapan-nja
 set de bajonet op het geweer — pasang sangkoer di senapan
 in de keuken kookt men rijst — di dalam dapoe orang masak
 voor ons — nasi boeat kita
 de soldaten liggen op de brits, — soldadoe-soldadoe ada di balé-
 zij zijn moe — balé dija tjapé
 deze soldaat is moedig — ini soldadoe gagah-berani
 breng mijn ransel hier — boentil-saja bawa ke-sini
 (kemari)

vertrouw dien man niet — djangan pertjaja orang itoe
 misschien is hij een spion — berangkali dija mata-mata
 schildwacht, jaag hem weg — djaga, oesir itoe orang
 hij wil niet, luitenant — dija tida maoe, toean Litnan
 stop hem dan in de gevangenis — soedah, taroeh dalem pendjara
 sadja
 maak je geweer schoon na de — bikin bersih senapan abis mem-
 exercitie — baris
 span je musketengaas om je — pasang klamboe di topi-besi
 helm
 mijn schoen is stuk — sepatoe-saja pitjah
 breng hem naar den schoen- — bawake-toekang sepatoe
 maker

In het Veld.

bosch	— oetan	hoog gras	— alang-alang (lalang)
moeras	— rawa	gewoon gras	— roempoet
sloot	— parit	wijzen	— toendjoek
weg	— djalan	reeds, al	— soedah
droog rijstveld	— ladang	wat	— apa
nat rijstveld	— sawah	mais	— djagoeng
heuvel	— boekit	boom	— pohon
berg	— goenoeng	van	— dari
stijgen (be-)	— naik	neen, geen	— tida, boekan
dalen	— toeroen	neen (verbod)	— djangan
moeilijk, zwaar	— berat	slijk	— loempoer
kleine water-	— pantjoeran	glad	— litjin
straal, uit rots of bamboegeleding		hardloopen	— lari
links	— kiri	spoor	— bekas
rechts	— kanan	schieten,	— pasang
rechtdoor	— teroes	spannen	
ver	— djaoeh	shot	— boenji
terug- (komen)	— kembali	vluchteling	— senapan
langzaam	— pelan-pelan	blad	— pelarian
snel	— lekas	volgen, meegaan	— daoen
voorwaarts	— madjoe	bocht	— ikoet
hoeveel	— berapa	doorn	— lèngkok
			— doeri

volgt mij soldaten	— ikoet soldadoe-soldadoe (anak soldadoe)
maak je geweren gereed	— sedi'ja senapan
neem je kapmes in de hand	— kléwang di tangan
voorwaarts!	— madjoe!
pas op voor de bochten	— awas lèngkok-lèngkok
gids, ga jij voorop!	— pandoe, ke moeka
volg den weg links	— djalan di kiri-oeroet djalan jang kiri
wijs mij, waar je die vluchteling zag	— toendjoek, di mana engkau liat itoe pelarian
ziet U dat droge rijstveld ginds	— engkau liat itoe ladang di-sana
achter dien boom waren twintig japanners	— di belakang itoe pohon ada doea-poeloch orang-Djepang
in die sloot ligt een gesneuvelde Javan	— di dalem itoe parit ada orang djawa jang djatoehmati
hoeveel kogels heb je nog	— engkau misi poenja berapa pelor?
hoor de kanonnen schieten	— dengar boenji-nja meriam
ik hoor een schot	— saja dengar boenji-nja senapan
de gids volgt het spoor	— pandoe djalan di bekas
nu voorzichtig!	— sekarang awas!

het kruut van den Jap geeft	— obat senapan orang Djepang kasi
weinig rook	— sedikit asap
mijn vriend is gesneuveld	— sobat-saja djatoeh mati
misschien leeft hij nog, roep	— berangkali dija misi idoep, pang-
den dokter	— gil toean Dokter
durf den dood onder oogen te zien	— berani mati (berani-lah mati)
drink dat water niet	— djangan minoem air itoe
het is vergiftigd door de Japanners	— itoe di-ratjeen oléh orang Djepang
ik heb een doorn in mijn voet	— kaki-saja di-kena doeri

Op de rivier en in het moeras

rivier	— kali, soengai	stroomversnelling	— riam
moeras	— rawa	regen	— hoedjan
mangrovegewas	— bakau-bakau	wasschen	— tjoetji
krokodil	— boeaja	zeep	— saboen
musket	— njamoek	vuur	— api
moerasvlieg	— agag	lamp	— lampoe
jeuk	— gatal	overstroming	— bandjir
vuil	— kotor	oever	— tepi
medicijn	— obat	oversteken	— menjeberang
prauw	— peraoe	zwemmen	— berenang
roeispaan	— dajoeng	snel	— lekas
zij-rivier	— anak-kali	bloedzuiger	— patjèt
bovenstrooms	— di-hoeloe	sigaret rooken	— minoem roko
benedenstrooms	— di-hilir	touw	— tali
visch	— ikan	bivak	— bivak
riviermonding	— koeala		

de prauwen varen naar de overzijde	— peraoe-peraoe menjeberang
het moeras is vol kreeften	— ada banjak kepiting (joejoe) didalam rawa
zijn hier krokodillen?	— di-sini ada boeaja?
kan men hier zwemmen?	— orang bisa berenang di-sini?
de moerasvliegjes veroorzaken jeuk	— agag-agag gatal
hier is veel visch	— ada banjak ikan di-sini
ga je mee hengelen	— ikoet mantjing ikan
doe medicijn op die wond	— taroeh obat di loeka
wij roeien bovenstrooms	— kita berdajoeng di-hoeloe
er komt regen	— hoedjan datang
wij zullen hier blijven vanavond	— kita tinggal di-sini ini malem
sla het bivak op	— sedijah bivak
zet schildwachten uit	— soeroe djaga (lett. laat oppassen)
aan den overkant hoor ik een schot	— saja dengar boenji-nja senapan di seberang

maak geen vuur — djangan bikin api
 mijn kleeren zijn vuil — pakéan-saja kotor
 wasch ze met zeep in de rivier — tjoetji sama saboen di kali
 de vijand wordt vanuit de — orang-moesoeh di-toenggroe dari
 riviermonding verwacht — koeala
 roei sneller, daar is een stroom- — dajoeng lebih lekas, di-sana ada
 versnelling — riam
 wek mij om vijf uur — bikin bangoen (panggil) saja
 poekoel lima
 er zijn weinig sterren vannacht, — ada sedikit bintang (-bintang) ini
 het is donker — malem, gelap (betoel)
 hier, soldaten, rookt een — ini soldadoe-soldadoe (anak-
 sigaret — anak), minoem roko
 stil, ik hoor menschen — diam, saja dengar orang-orang
 zij komen hierheen — dija datang kemari
 wie daar — berda
 vrienden — prin
 landgenooten — orang bangsa
 sergeant, wat is er met dien — Sersan ada apa sama itoe orang
 man
 hij is door een slang gebeten — dija di-gigit oelar
 hier is medicijn — ini obat
 span het muskietengaas, kinde- — pasang klamboe, anak-anak,
 ren, straks worden jullie hoog — nanti engkau sakit
 ziek

Bestorming van een dorp

dorp	— kampong-	lamp	— lampoe
	desa	hutje	— pondok
stad	— kota	stal, kraal	— kandang
huis	— roemah	binnengaan	— masoek
dakbedekking	— atap	tuin	— kebon
van droog gras		hond	— andjing
plank	— papan	op	— atas
vloer	— lantai	boven	— di-atas
kamer	— kamar	aan	— pada
wand	— dinding,	diechtbij	— dekat
	bilik	beuken	— hantem
deur	— pintoe	brandstichten	— bakar
venster	— djandela	dorpshoofd	— kepala-
ladder	— tangga		kampong
spijker	— pakoe	verbieden	— larang
voorrandschuur	— goedang	uithouden	— tahan
rijtschuur	— loemboeng	vergifenis	— ampoen
tafel	— meja	verzamelen	— koempoel
stoel	— kerosi	tellen	— hitoeng
kast	— lemari	totdat	— sampé

trekken	— tarik	vragen	— minta
tusschen	— di-antara	rooken	— berasap
voorzichtig	— hati-hati	(vuur bv.)	

Wij zullen in den ochtend het — ini pagi kita akan menjerang itoe
 dorp aanvallen — kampung (desa)
 daar zijn honderden Japansche — di-sana ada beratoes-ratoes sol-
 soldaten — dadoe-Djepang
 de kanonnen beuken het dorp — meriam-meriam hantem kam-
 pong

wij vallen met de bajonet aan — kita serang pakei sangkoer
 daar blaft een hond — ada andjing jang boenji
 niet schieten voor ik het zeg — djangan pasang sebeloem saja
 bilang

waar is het huis van het dorps- — di-mana roemah-kepala-kam-
 hoofd — pong?
 steek de huizen in brand — bakarlah roemah-roemah
 in de tuinen zijn nog vele Japan- — di kebon-kebon misi ada banjak
 ners, pas op — orang Djepang, awas (hati-hati)!
 Kromo, ga jij dat huis binnen — Kromo, masoek dalam roemah
 itoe

trek de deur om! — tarik pintoe sampé djato!
 verzamel je menschen — koempoelken orang-orang
 geef geen pardon — djangan kasi ampoen
 kijk dat hutje eens branden — liat itoe pondok bakar
 vraag waar nog vijanden zijn — tanja di-mana misi ada orang-
 moesoeh

Luitenant, ik heb nog maar drie — toean Litnan, tjoema tinggal tiga
 menschen, ik kan het niet hou- — orang sadja, saja tida bisa tahan
 den

het moet — moesti
 ga daar niet binnen — djangan masoek di-sana
 verboden toegang — di-larang masoek

In het dorp

Vadertje, ik heb dorst — bapah, saja ber-haoes
 mag ik een klapper hebben? — saja boléh dapet satoe klapa?
 ik heb honger, kook rijst — saja lapar, masak nasi
 ik eet geen varkensvleesch, — saja tida makan daging babi,
 meneer — tocan
 rooster mij een cassave-wortel — panggang ketela boeat saja
 dit is mijn maisaanplant — ini kebon-djagoeng-saja
 hier komen veel zwijnen — dateng banjak tjelèng di-sini
 ik zal ze jagen — saja akan-boeroe
 kom kinderen, niet bang zijn! — ajo anak-anak, djangan takoet!
 Dorpshoofd, mijn motor is blij- — kepala-kampong, montor-saja di-
 ven steken in de modder. Wil — tinggal dalem loempoer. Engkau
 je me helpen? — maoe toeloeng saja?

ik wil drie kippen koopen	— saja maoe beli tiga ayam
wat is de prijs?	— harga berapa?
een dubbeltje meneer	— satoe pitjies, toean (satoe ketib)
deze bananen kosten een kwartje	— ini pisang harga-nja setali
deze geit kost een gulden	— kambing ini harhanja sapérak
ik wil hier overnachten, kan dat?	— saja maoe bermalem di-sini, bisa bisa?
vanwaar komt meneer?	— dari-mana toean datang?
van	— dari
ik ben moe, de berg was hoog en zwaar	— saja tjapé, goenoeng-nja tinggi dan soesah
kan ik hier baden?	— saja bisa mandi di-sini
ik dank u	— trima kasih
niet te danken	— trima kasih kembali
ik voel me hier op mijn gemak	— saja seneng hati di-sini
ik wil in Uw land blijven	— saja maoe tinggal di negri-moe
het is hier mooi	— bagoes di-sini
ik houd van Uw volk	— saja soeka bangsa-engkau
ik wil hier werken	— saja maoe kerdja di-sini
ik zal mijn volk van U vertellen	— saja akan tjerita bangsa-saja dari engkau

Lichaamsdeelen

lichaam	— badan	tand	— gigi
hoofd	— kepala	borst	— dada
oog	— mata	arm, hand	— tangan
haar	— ramboet	been, voet	— kaki
neus	— idoeng	rug	— belakang
mond	— moeloet	buik	— peroeet

De Stad

stad	— kota	tram	— trem
straat	— djalan	trein	— kereta api,
auto	— oto		sepoer
paardewagen	— sado, dogkar	wagen	— karéta
huis	— roemah	winkel	— toko
restaurant	— roemah makan	Chinees	— Tjina
		Arabier	— Arab
hotel	— roemah hotel	school	— sekolah
	(-tidoer)	boek	— boekoe
	losmèn	potlood	— potlot
bioscoop	— bioskoop	inkt	— nitta

Het Hotel

kamer	— kamar	slaapkamer	— kamar tidoer
eetzaal	— kamar makanbed		— tempat tidoer

badkamer	— kamar mandi	seheren	— tjoekoer
jas	— djas	scheermes	— piso-tjoekoer
broek	— tjelana	knippen (haar-)	— potong
hemd	— kamédja		— ramboet
korte broek	— pèndèk	drank	— minoeman
kous-sok	— koes	eten (zelfst. nv.)	— makanan
schoen	— sepatoe		

In het Ziekenhuis

ziekenhuis	— roemah sakit	long	— paroe
dokter	— toean Dokter	zweet	— keringet
spier	— oerat	geneesmiddel	— obat
ziek	— sakit	ongeluk	— tjelaka
ziekte	— penjakit	zweer	— bisoel
verpleger	— mantri	koorts	— sakit panas
tong	— lidah	aspirine	— obat keringet
hals	— leher		aspirien
schouder	— bahu	gezezen	— semboech
vinger	— djari	bewusteloos	— pingsan
knie	— loetoet	opereeren	— potong
huid	— koelit	deken	— selimoet
hervenen	— otak	ei	— telor
hart	— djantoeng	melk	— soesoe
lever	— hati	fruit	— boeah-boeah
rib	— roesoek		— sajoeran
bloed	— darah	groente	

mijn vriend is door een kogel getroffen	— sobat saja di kena pèlor
hij moet naar het ziekenhuis	— dija moesti ke roemah sakit
de Dokter helpt hem	— toean Dokter toeloeng dija
hij heeft een kogel in den rug	— ada pèlor di dalem belakang-nja
een rib is stuk	— satoe roesoek roesak
hij is bewusteloos	— dija pingsan
hij zweet, hij heeft koorts	— dija kringet, Dija sakit panas
de verpleger geeft hem geneesmiddelen	— mantri kasihobat-obat pada dija
hij moet goed eten	— dija moesti makan baik
wij brengen hem eleren, melk en fruit	— kita bawa telor-telor, soesoe dan boeah-boeah pada dija
onder de knie moet onze sergeant geamputeerd worden	— Sersan-kita moesti di potong di bawah loetoet
brandt wierook voor hem	— bakar menjan boeat dija
Sidin keert blind naar zijn Vaderland terug	— Sidin kembali boeta ke-tanah-air-nja

meisje	— noni	jongen	— sinjo
jonge dame	— nona	jongenheer	— toean moeda
getrouwde dame	— njonja	heer	— toean
oudere getrouwde dame	— njonja besar	oudere heer	— toean besar

Rijst

jong gewas op de velden	— bibit	ontbolsterde rijst	— beras
geogste rijst (in aren)	— padi	gekookte rijst	— nasi

Kwartier maken

Dag Wedana, Demang, Loerah, Petinggi, Mijnheer (naar gelang van de titel van het Inheemsche hoofd).

Hoe maakt U het?

Morgen komen hier dertig man. Kunnen zij hier 4 etmalen overnachten?

Is er een loods of een schuur of een school, die voor slaappleats kan worden ingericht?

Ik verzoek U iemand te zoeken, die zorgt voor genoeg padi-stroo voor ligplaats van dertig menschen.

Is er nog rijst of cassave meel en groente? Alles wordt behoorlijk betaald. U behoeft niet bang te zijn, dat er iets gevorderd wordt: wij zijn geen Japs. Misschien kan er 'n karbouw of 'n koe of 'n geit geslacht worden?

Als er iemand is, die kippen en eieren heeft, dan zou ik willen vragen, of hij die ook aan de soldaten wil verkoopen.

Hoe laat komen de soldaten?

Sedijakan tempat menginap

Tabé, Wedana, Demang, Loerah, Petinggi, Toean.

Ada baik?

Bésok pagi akan datang tiga poeloeh orang. Apa dija boleh menginap disini boeat ampat malam?

Ada los atau goedang atau sekolahan jang bisa disedijakan boeat tempat tidoer?

Saja minta tjari seorang jang menangoeng bawa djerami (merang) padi jang boekoep goema tempat tigapoeloeh orang.

Misih ada beras atau gaplek dan sajoer? Semoea akan dibayar dengan harga jang patoet (pantes). Djanan takoet; tiada apa-poen jang dirau pas. Kita orang boekan orang djepoen. Barangkali ada kerbo atau lemboe (sapi) atau kambing jang boleh (dipotong)?

Djikatau ada orang jang poenja ayam dan telur, saja minta soepaja didjoel djoega kepada koempeni belanda.

Poekoel berapa orang koempeni datang?

We hopen ongeveer om drie uur aan te komen, maar dat is nog niet zeker.

Hier is honderd gulden voorschot om eerst wat onkosten te betalen.

Wilt U daarvoor even een kwitantie teekenen?

Zoo, dat is dus afgesproken.

Zijn er geen Japanners meer in deze dessa achtergebleven?

Als U bericht krijgt, moet U ons dadelijk rapporteeren.

Inkooopen doen op de markt en iets koopen in de winkels

Stop, koetsier, ik wil wat inkooopen doen. Wacht maar even. In kan niet wachten mijnheer, ik ga een ander vrachtje zoeken. Als ik dat niet doe, heb ik schade.

Wat kosten die bananen, vrouwtje? — Een kwartje? — Nou, dat is te duur; ze zijn bijna rot, zóó rijp! (zijn ze al). Maak nu geen grappjes, vrouwtje, zeg eens eerlijk, wat is je uiterste prijs?

Twee dubbeltjes dan mijnheer!

Genoeg, ik wil ze niet. Het gaat niet door.

Ik zal ze U heel goedkoop geven. Ik lijd er zelf schade bij! 15 cent mijnheer. Werkelijk lekker mijnheer, en heel zoet, radja-seréh (soort) mijnheer.

Kita orang harap datang kira-kira poekoel tiga, tetapi ini belum temtat.

Ini seratoes roepiah jaitoe por-skot boeat bayar ongkos doeloeh.

Apa Wedana (Demang, Loerah) mahoe teken soerat kwitansi sebentar?

Baik, djadi perkara ini soedah didjandji.

Tidak ada orang djepoen jang ketinggalan dalam desa ini?

Kalau toean dapat kabar perloe sekali kita terima repot lekas.

Belandja di pasar dan membeli barang di toko

Berhènti, koesir, saja maho belandja. Toenggoe sebentar sadja.

Tidak boleh toenggoe, toean, saja tjari moecatan lain. Kalan tidak, ada roegi.

Berapa harga boeah pisang ini, Joe? Setali? — Oeah, terlaloe mahal, ini soedah hampir boesoek, begitoe matang! — Djan-gan main gila Joe, bilang teroes terang: berapa harga mati?

Doea ketip (pitjis) toean!

Soedah, saja tidak mahoe. Tidak djadi.

Saja mahoe kasih moerah sekali; saja roegi sendiri! Limabelassèn, toean. Enak betoel, toean, dan manis sekali, pisang radja seréh toean.

Nu, dan zal ik ze maar nemen, vrouwtje. Heb je terug van een gulden?

Dit is goed geld, geen yen, maar nieuw geld, dat je kunt vertrouwen, dit is heusch geldig; ik bedrieg de menschen niet.

Wie kan er een gulden wisselen? Zeg, Hadji Noer, help eens even.

Hier, mijnheer. 15, één kwartje, twee kwartjes, drie kwartjes, een gulden. Klopt het zoo? Ja het klopt.

Waar zijn menschen die klappers, boontjes en zout verkopen? Ik zoek ook een rasp en zeef, daàr mijnheer, achter de textielmarkt, recht door naar het Zuiden maar.

Jongen doe deze bananen in dit mandje. Wil je nog een grootere mand zoeken, ik herinner me dat ik nog visch moet koopen.

Waar is de vischmarkt, Mas? Daar? Ja, ik zie het al.

Zijn er karpers? Foei, wat zijn hier veel vliegen! Het lijkt me dat ze al kwalijk rieken. Vrouwtje, ik vertrouw ze niet.

Wat kosten die garnalen? Zeventien cent per kati. Tjonge-jonge-jonge! Hoe bestaat het! Waar komen ze vandaan? Van Indramajoe? Zijn ze goed gezouten?

Geef dan maar drie kati, dat is wel genoeg.

Na, soedah, saja mahoe ambil, Joe. Ada kembang dari seroepijah?

Ini oeang jang baik, boekan yen, tetapi oeang baroe boleh dipertjaja, ini lakoe betoel; saja tidak menipoe orang.

Siapa bisa toekar seroepijah? Eh, Hadji Noer, toeloeng sebentar.

Ini, toean. — Limabelas, setali, doca tali, tiga tali, seroepijah. Begitoe tjotjok? — Ja, soedah tjotjok.

Dimana ada orang jang djoeal kelapa, katjang dan garam? Saja tjari paroet dan saringan djoega. Disana, toean, dibelakang pasar kain itoe, toeroes mengidoel sadja.

Katjong, taroh pisang ini dalem kerandjang. Tjoba tjari kerandjang jang lebih besar lagi, saja ingat saja mesti beli ikan.

Dimana pasar ikan, Mas? Disana? Ja, saja soedah lihat.

Ada ikan goerami? Adseh, banjak lalar disini! Heapanja ini soedah mahoe hoeseok, Joe, saja tidak pertjaja.

Berapa karganja oedang? Toedjoeabelas sen sakati? Oewaaa! Bagimana! Asal dari mana? Dari Indramajoe? Asin betoel?

Kasih tiga kati sadja, ini soedah tjoeboek.

Wil meneer deze bandeng niet koopen? Ik wil ze voor een heel goedkoop prijs leveren.

Hier is driemaal zeventien, dat is één en vijftig cent. Bandeng kan ik nu niet gebruiken.

't Is al tien uur; er is geen tijd meer om eieren te koopen; een anderen dag maar.

Jongen, volg maar, ik wil naar huis.

Zet de mand in de (het) déleman (karretje); vóór is nog plaats. Hier is een kwartje. Niet genoeg? Kom nou. Geef het dan maar terug; misschien is het te veel!

Vooruit maar koetsier! Waarheen meneer?

Naar de Chineesche en Britsch-Indische winkels. Er zijn heel wat winkels gesloten, meneer. Alle goederen zijn al op.

Wat zoekt meneer? Ik wil schrijfpapier met enveloppen koopen.

Misschien kunt U dat bij Oei Tiong Bie aan den grooten weg krijgen.

Goed, ga dan maar door koetsier. Hier is toko Oei, meneer.

Dag meneer, heeft U nog schrijfpapier?

Er is nog een beetje over, maar de mooie soorten zijn al op en de enveloppen zijn ook maar weinig en duur.

Apa toean tidak soeka beli ikan bandeng? Saja mahoe kasih dengan harga jang paling moerah.

In tiga kali toedjoeabelas, djadi lima poeloeh satoe sen. Ikan bandeng saja tidak bisa pakei sekarang.

Soedah poekoel sepeoloeh; tidak ada tempo lagi boeat beli telor; lain hari sadja.

Katjong, ikoet sadja, saja mahoe poelang.

Taroh kerandjang dalem déleman; dimoecka misih ada tempat. Ini setali. Tidak tjoeboek? Ma-saaa! Kasih kembali sadja, be-rangkali terlaloe banjak!

Madjoe koesir! Kemana toean?

Ke Toko Tjina dan Bombay. — Soedah banjak toko jang ditoe-toep, toean. Barang semoea soedah habis. —

Toean tjari apa? Saja mahoe beli kertas toelis dengan amplop.

Barangkali bisa dapat sama toko Oei Tiong Bie di djalan besar.

Baik, toeroes sadja, Sir. Ini toko Oei, toean.

Tabé toean, misih ada kertas toelis?

Misih ada ketinggalan sedikit, tetapi matjam jang paling bagus soedah habis, dan amplop-nja djoega tjoea sedikit dan mahal.

	A.	ader	oerat-darah
aan	—	pada, kepada	afdingen
aanplant	—	tanaman	afgehoopen
aansteken	—	pasang	afgelegen
aanwezig	—	ada	alleen
aap	—	monjet	alien
aardappel	—	kenjang	alles
aarde	—	tanah	altijd
achter	—	etichetkang	anders
achterlaten	—		ander
achterblijven	—	tinggal	arm (lich.deel)
achteruit	—	meendoer	avond
adem	—	napas	arm
			oerat-darah
			tawar
			soedah, habis
			toeroen
			sendiri
			semoea orang
			semoea
			teroes
			lain
			lain
			tangan
			malam
			miskin

Tabé, tocan.

baard	—	djanggoet	bloem	kembang,
baden	—	mandi	bocht	boenga
badplaats	—	tempat	boek	lèngkok
		mandi	boom	boekoe
badkamer	—	kamar mandi	boos	pohon
bagage	—	barang	boot	marah
bajonet	—	sangkoer	bord	kapal
bakken	—	gorèng	borst	piring
banaan	—	pisang	bosch	dada
bang	—	takoet	boter	hoetan
bank	—	bangkoe	boven	mantéga
barbier	—	teekang	bovenloop	di-atas
		rangboet	branden	hoeloe
bed	—	tempat	breed	membakar
		tidoer	brengeu	lèbar
been (bot)	—	toelang	brief	bawa
been (ledemaat)	—	kaki	bril	soerat
beetje	—	sedikit	broek	katja mata
begin (nen)	—	moelai	broer	tjelana
begripen	—	mengerti	bron	soedara laki
beklimmen	—	naik	brood	mata air
beneden	—	dibawah	brug	roti
benedenloop	—	hilir	brutaal	djambatan
berg	—	goenoeng	buik	koerang adjar
benicht	—	kabar	buitengewoon	peroet
beschaamd	—	maloe	buiten	terlaloe
beslist	—	tentoe		di loear
betalen	—	membajar		
beurs	—	dompèt	cent	G.
bevel	—	perintah	Chinees	sèn
bevelen	—	socroeh		orang Tjina
bewijs	—	tanda	citroen	(tjong hwa)
bezem	—	sapoe		djerock nipis
bij (dicht-)	—	dekat		D.
bijl	—	kapak	daar	sana, disana
bijten	—	gigit	daar (omdat)	sebab
bijvoegen	—	tambah	dadelijk	sebentar
binnen	—	di-dalem	dag	hari
binnengaan	—	masoek	dalen	toeroen
bitter	—	pahit	dan	dari, pada
blad	—	daoen	dank	trima kasih
blauw	—	biroe	datum	tanggal
blijven	—	tinggal	deken	selimoet
blind	—	boeta	deksel	toetoepan
bloed	—	darah	denken (na-)	pikir
bloeden	—	berdarah	denken aan	ingat
bloedzuiger	—	patjèt	deur	pintoe

dieht	— toetoept	een andere keer	— lain kali
diehtbij	— dekat	eend	— bēbēk
dief	— maling,	eergisteren	— kemarēn
	pentjoeri		doeloe
diep	— dalam	eerst	— doeloe
dier	— binatang	effen	— rata
dik	— gemoek	el	— telor
dochter	— anak	eigenaar	— jang poenja
	perempoean	eiland	— poelau
dokter	— toean dokter	emmer	— èmbēr
doen (maken)	— bikin	en	— dan, lagi
dol	— gila	er is, er zijn	— ada
dom	— bodoh	erf	— kebon,
donder	— goeroeh		perkarangan
donker	— gelap	erg	— terlaloe
dood	— mati	eten (w.w.)	— makan
doof	— toeli	eten (zelfst.n.w.)	— makanan
door	— oléh	even (tjes)	— sebentar
doorn	— doeri	exerceeren	— membaris
doos	— tempat	exercitieterrein	— tempat
dorp	— kampung,		membaris
	désa		
dorst	— haoes		
draaien	— poetar	falen	
dragen	— pikoei	feest	
draagstok	— pikoeian	fiets	
drank	— minoeman	fijn (zelfst.n.w.)	
drinken	— minoem	flesch	
drogen	— keringkan	fout	
drogen	— djemoer	fruit	
(in de zon)			
dronken	— maboek		
droog	— kering	gaan	
druk	— raméh	gaarne	
dubbeltje	— ketib	gangbaan	
duidelijk	— terang	gaen	
duim	— iboe tangan,	garmaal	
	djempol	gast	
dun	— tipis	gat	
durven	— berani	gauw	
duwen	— sorong	gebroken	
duur	— mahal	gebruiken	
		gedachte	
		gedrag	
		geduld	
eb	— air soeroet	geel	
echtgenoot	— luki	geit	
echtgenoot	— luki	gek	
een	— satoe		

E.

F.

G.

geld	— oeang	groen	— hidjo
gelid	— barisan	groente	— sajoeran
gehooven	— pertjaja	grof	— kasar
geluid	— boenji	grond	— tanah
geluk	— oentoeng,	groot	— besar
	selamat	gulden	— roepiah,
	selamat,		pèrak
gelukkig	— senang		
gemakkelijk	— gampang		
geneesmiddel	— obat	laar	— ramboet
genezen	— semboeh	haastig	— lekas
genoeg	— tjockoe	halen	— ambil
gemaakt	— kena	half	— tengah
gereedschap	— bekakas	hals	— lèhēr
getuige	— saksi	hand	— tangan
geur	— baos	handteekening	— tanda tangan
geurig	— haroen	hangen	— gantoeng
gevaar	— bahaya	hard	— keras
gevaarlijk	— berbahaya	hardloopen	— lari
gevangenis	— pendjara,	hart	— djantoeng
	toetoepan,	helder	— terang
	boei	helm	— topi besi
geven	— kasi	helpen	— tolong
gevoelen	— rasa	herinneren	— ingat
geweer	— senapan	heeten	— bernama
gewond	— kena loeka	heuvel	— boekit
gewoonlijk	— biasa	hier	— disini
gewoonte	— adat	hoe	— bagi mana
gezicht	— moeka	hoed	— topi
gezoed	— séhat	hoeft niet	— tida oesah
gierig	— medid	hoesten	— batoek
ginds	— disana	hoeveel	— berapa
gisteren	— kemarēn	hond	— andjing
glad	— litjin	honger	— lapar
glas (drink)	— gelas	hoofd	— kepala
glas	— katja	hoog	— tinggi
(v. e. spiegel)	—	hooren	— dengar
godsdienst	— agama	hoorn	— tandoek
goed	— baik	hopen	— harap
goedkoop	— moerah	horloge	— horlodji
golf	— ombak	houden van	— soeka
gooien	— boeang	hout	— kajoe
goot	— parit	houtschool	— arang
goud	— mas	huid	— koelit
graven	— gali, meng-	huilen	— menangis
	gali	huis	— roemah
grens	— batas	hulp	— pertolongan
grijpen, vangen	— tangkap	huren	— séwa

H.

iedereen	I.	kazerne	— tangsi
iets	— masing-	keer, maal	— kali
ijs	— masing	kennen	— kenal
ijverig	— apa-apa	kerk	— gerédja
ijzer	— ès	ketting	— ranté
ijzerdraad	— radjin	keuken	— dapoer
in	— besi	kiezen	— pilih
Indië	— kawat-besi	kijken	— lihat
indien	— di, di dalem	kikvorsch	— kodok
inhoud	— di, di dalem	kind	— anak
inkooien doen	— Indonesia	kip	— ajam
inkt	— kalau	kist	— peti
inheemer	— isl-nja	klaar	— sudah
	— berbelandja	klapperboom	— pohon kelapa
	— tinta	kleeren	— pakéan
	— orang boemi-	klein	— ketjil
	— poetera	kleur	— warna
inpakken	— boengkoes	klommen	— naik
inwoner	— pendoedoek	klok	— lontjeng
	J.	knap	— pinter
ja	— ija	knoop	— loetjoe
jaar	— taoen	koe	— kantjing
jagen	— boeroe	koekjes	— sapi
jager	— pemboeroe	koffie	— kwee-kwee
jammer	— sajang	kogel	— kopi
jas	— djas	koken	— pèlor
Japanner	— orang Dje-	kom	— masak
	— pang	komaan	— mangkok
jenever	— arak, sopi	komen	— ajo
jeuk	— gatel	komkommer	— datang
jong	— moeda	kooi	— ketimoen
jongen	— sinjo, anak	kooi (voor ge-	— kandang
	— laki	vogelte)	— koerongan
juist (zoo-)	— tadi, baroe	koorts	— sukt panas
	K.	koopen	— beli
kaars	— lilin	koud	— pèndek
kaas	— kédjoe	kous	— dingin
kalf	— anak sapi	krant	— koes
kalk	— kapoer	krijgen	— soerat kabar
kam	— sisor	krijgen	— mendapat,
kamer	— kamar	krijgen (ontvan-	— menerima
kanon	— meksan	gen)	— terima
kapot	— roesak	krijt	— kapoer
kar	— gerobak	krokodil	— boeja
kast	— kamari	krom	— bengkak
kat	— ketjing	kunnen	— bisa

kussen	— bantal	maand	— boelan
kwartje	— tali	maar (voegw.)	— tetapi
kwijt (weg)	— hilang	maar (bijw.)	— sadja
	L.	mais	— dagoeng
laag	— rendah	maken	— bikin, boeat
lachen	— ketawa	makker	— kawan, teman
ladder	— tangga	malaria	— malaria,
lamp	— lampoe		sakit-panas-
land	— tanah, negri	maleisch	tis
lang (v. duur)	— lama	man	— melajoe
lang (maat)	— pandjang		— orang, laki-
langzaam	— pelan-pelan	mand	laki
laten weten	— kasih tahu	markt	— krandjang
leeg	— kosong	mat	— pasar, pekan
leenen	— pinjam	medelijden	— tikar
leer	— koelit	medicijn	— kasihan
leggen	— taroeh	meegaan	— obat
leger	— batalentéra	meebrengen	— ikoet
lek	— botor	meel	— membawa
lekke	— tank	meer (z.n.w.)	— tepoeng
lepel	— sendok	meer (bijv. n.w.)	— danau
leven	— hidoep	meid	— lebih
lezen	— batja	meisje	— baboe
liekaan	— badan		— anak perem-
licht (niet zwaar)	— ringan,	melk	poean
	— èntèng	men	— soesoe
licht (niet donker)	— terang	meneer	— orang
liegen	— djoesta,	mengen	— toean
	— bohong	merk	— tjampoer
links	— kiri	mes	— tjap
loon, soldij	— gadji	met	— piso
loopen	— berdjalan	mevrouw	— met
los	— lepas	middag	— dengan, sama
losmaken	— melepaskan	mier	njonja
lucht	— hawa	mier (witte)	— siang
lucifer	— korèk api	minder	— semoet
lui	— malas	minuut	— rajap
luisteren	— dengar	mis	— koerang
luis	— koetoe	misschien	— menit
luipaard	— matjan toe-	moe	— salah
	— toel	moeder	— barangkali
luipaard (zwart)	— matjan gom-	moeilijk	— tjapé
	— bong	moeten	— iboe
		mogen	— soesah
		Mohammedaan	— mesti
	M.	mond	— boleh
maan	— boelan	monding	— orang Islam
			— moeloet
			— koeala

mooi	— bagoes
morgen	— bésok
morgen ('s mor- gens)	— pagi-pagi
moskee	— mesdjid
muis	— tikoes
muskiet	— njamoek

N.

na	— sesoedah
naaien	— djahit
naald	— djaroem
naam	— nama
naar	— ke
naar huis gaan	— poelang
naast	— sebelah
nacht	— malam
nadat	— sesoedah
nadenken	— pikir
nagel	— koekoe
namiddag	— soré
nat	— basah
nauw	— sempit
Nederland	— negeri Be- landa
neen	— tida, boekan
neerleggen,	— taroeh
zetten	
nemen	— ambil, men- gambil
neus	— hidoeng
niet	— tida, boekan
niet doen	— djangan
niets	— tida apa-apa
nieuw	— baroe
noodig	— oesah
noemen	— seboet
nog	— masih, lagi
nog niet	— beloem
noodzakelijk	— perloe
nooit	— tida perenah
noorden	— oetara
nu	— sekarang
nut	— goena
nuttig	— bergoena

O.

och arm!	— kasihan!
----------	------------

ochtend	— pagi-pagi
of	— atau
ofschoon	— meskipoen
olie	— minjak
olifant	— gadjah
om	— akan, boeat
omdat	— sebab
omdraaien	— poetar
omhakken	— tebang
onbeschoft	— koerang adjar
onder	— dibawah
ondergaan	— rajat
ondersteboven	— terbalik
onderweg	— ditengah
	— djalan
onderwijs	— pengudjaran
onderwijzen	— adjar
onderwijzer	— goeroe
onderzoeken	— periksa
onduidelijk	— koerang
	— terang
ongetruwd	— boedjang
ongeluk	— tjelaka
ongeveer	— kira-kira
onkruid	— roempoetan
onrijp	— mentah
ontkennen	— menjangkal,
	— moekir
ontmoeten	— bertemoet
ontvangen	— terima
onzin	— omong kosong
oog	— mata
oogenblik	— sebentar
ook	— djoea
oom	— pamam
oor	— koeping
oorlog	— perang
Oosten	— timoer, wétan
op (bijw.)	— habis
op (voorz.)	— di atas
opbergen	— simpan
opbrengen	— hasil
opdat	— soepaja
opdat niet	— soepaja djan- gan
open	— terboeka
ophouden	— berhenti
oppassen	— djaga

oppasser	— oppas	raken	— kena
opstaan	— bangoen	rand	— pinggir
optillen	— angkat	ras	— bangsa
opvolger	— penganti	recht (z.n.w.)	— hak
opzettelijk	— dengan sen- gadja	recht (bijv. n.w.)	— loeroes
	— mandoeer	rechts	— bakim
opziehter	— toea	reeds	— kanan
oud	— orang toea	regelen	— soedah
ouders	— dimana-mana	rekenen	— atoer
overal	— seberang	rij	— hoedjan
overkant	— berdjandi	rijk	— hitoeng
overeenkomen	— siang hari	rijtsdaalder	— baris
overdag	— loesa	rijp	— kaja
overmorgen	— sisa	rijst (ongepeld)	— ringgit
overschot	— menang	rijst (beras)	— masak
overwinnen		rijst (gekookt)	— padi
		rijstveld (droog)	— beras
		rijstveld (nat)	— nasi
		ring	— ladang
		rivier	— sawah
		roepen	— tjintjin
		rond	— kali
		rood	— panggil
		rook	— boelat
		rooken	— merah
		rubber	— asap
		rug	— berasap
		ruilen	— karèt
		ruit	— belakang
		rupts	— toekar
		rustbank	— katja
		rusten	— oelat
			— balé-balé
			— diam, ber- henti

P.

paal	— tiang
paard	— koeda
pakje	— boengkoesan
pan	— koeali
pap	— boeboer
papier	— kertas
paraph	— pajoeng
peper	— lada, meritja
petroleum	— minjak tanah
pijn	— sakit
plaat	— rug
plaatsen	— gambar
plaats	— taroeh
plank	— tempat
planten	— papan
plicht	— tanam
plotseling	— wadjib
poot	— tiba-tiba
postzegel	— kaki
potlood	— prangko
praten	— sabel
prettig	— potlot
prijs	— omong
probeeren	— senang
put	— harga
	— tjoba
	— perigi, soe- moer
	— scharp
	— schildpad
	— schoen
	— school

R.

raam	— djendèla
------	------------

S.

— keléwang
— gadji
— goenting
— roegi
— miring
— kasih, beri
— tjoekoer
— tadjam
— koera-koera
— sepatoe
— sekolah

schoon — bagoes, bersih stroomopvaren
 schouder — bahoe studeeren
 schuld — oetang, salah stuk
 schuur — goedang suiker
 seconde — sekon suikerriet
 sinaasappel — djeroek
 slaan — poekoel
 slapen — tidoer
 slang — oelar taal
 slechts — sadja tabak
 slecht — djahat tafel
 sleutel — koentji tak
 slijpen — saah tam
 sloot — parit tand
 sluiten — toetoept teeken
 snijden — potong tegenwoordig
 soldaat — soldadoe tellen
 soms — kadang-ka-terug
 — dang te (teveel)
 — matjam tevreden
 — loedah te weinig
 — main thee
 — katja tijger
 — oerat daging
 — pakoe toen
 — laba-laba toestemming
 — mata-mata tong
 — bekas totaal
 — berkata- totdat
 — omong
 — berloedah touw
 — kota tranen
 — kandang transpireeren
 — batang trap
 — selaloe trekken
 — tikam
 — mentjoeri trouwen
 — tentoe ruïn
 — bintang tusschen
 — koeat
 — tjap
 — krosi
 — kain ui
 — nakal uit (van vuur)
 — djan uit (voorz.)
 — hockoen uithouden
 — nanti uittrekken
 — miit uur

T.

— moedik
 — belatjar
 — roesak
 — goela
 — tebee
 — bahasa
 — tembakau
 — méaja
 — dahan
 — djinak
 — gigi
 — tanda
 — sekarang
 — hitoeng
 — kembali
 — terlaloe
 — senang
 — koerang
 — tēh
 — harimau,
 — matjan
 — ketika
 — idjin, idin
 — lidah
 — djoemlah
 — schingga,
 — sampai
 — tali
 — aer mata
 — berkeringat
 — tangga
 — tarik, mena-
 — rik
 — kawin
 — kebon
 — diantara

U.

— babang
 — mai
 — dari
 — tahan
 — tjaboet
 — djam

vaak — kerapkali,
 — sering kali
 vader — bapak
 vallen — djatoeh
 van (vanaf) — dari
 vandaag — hari ini
 vannacht — malam ini
 vangen — tangkap
 varken — babi
 vastbinden — ikat
 vasthouden — pégang
 veel — banyak
 vegen — sapoe
 ver — djoeh
 veranderen — beroebah
 verbaasd — heran
 verbieden — larang
 verbinden — sambong
 verbranden — bakar
 verblijven — tinggal
 verduist — soesah
 ver — tjat, tjēt
 vergeten — loepa
 vergiffenis — ampoen
 vergift — ratjoen
 vergiftig — bisa
 verhaal — tjerita
 verhuizen — pindah
 verhuren — séwakan
 verkeerd — salah
 verklaren — terangkan
 verkoopen — djoel
 verlegen — maloe
 verlies — roegi
 verliezen — hilang, kalah
 vermengen — tjampoer
 vermoorden — boenoeh,
 — memboenoeh
 veroorzaken — sebabkan
 verplicht zijn — mesti, wadjib
 verscheidene — beberapa
 verschillen — berbéda
 versleten — roesah
 verstaan — mengarti
 vertrekken — berangkat
 vertrouwen — pertjaja
 vervangen — ganti

V.

vervolgens — lanjut
 verwisselen — ganti
 verwonderd — heran
 verzamelen — koempoel
 verzoeken — minta
 vet (z.nw.) — minjak
 vet (bijv. nw.) — gemoek
 vieskant — persegi empat
 vinden — dapat
 visch — ikan
 vlag — bendéra
 vlakke — padang
 vleesch — daging
 vliegen — terbang
 vlijtig — radjin
 vluchten — lari
 vlug — lekas
 voet — kaki
 vogel — boeroeng
 vol — penoeh
 voldoende — tjoekoep
 volgen — ikoet
 volk — bangsa
 vóór — dimoeke
 voor — oentoek, bagi
 voorbeeld — tjonto
 voordat — sebeloem
 voortdurend — selaloe
 vooruit — madjoe
 voorzichtig — hati-hati
 vorig — doeloe
 vork — garpoe
 vorst — radja
 vragen — minta, tanja
 vreemdeling — orang asing
 vriend — sobat
 vroeger — doeloe
 vrouw — orang perem-
 — pocan
 vruchtbaar — soeboer
 vullen — kotor
 vuur — isi
 — api

W.

— dimana
 — kenapa
 — toenggoe

waken	— djaga	zacht	— lemboet
wanneer	— bila, kapan	zak	— karoeng
want	— karéna	zakdoek	— sapoe tangan
wapen	— sendjata	zand	— pasir
warm	— panas	zee	— laot
wasschen	— tjoetji	zeep	— saboen
wat	— apa	zeer	— sekali, terla-
water	— air		— loe
week (7 dagen)	— minggoe	zeer (pijn)	— sakit
weg	— djalan	zeggen	— bilang, ber-
weggaan	— pergi		— kata
weggoeien	— bocang	zeker	— tentoe
wegjagen	— oesir	zelden	— djarang
weinig	— sedikit	zelf	— sendiri
welke	— jang mana	zenden	— kirim
welriekend	— haroem	zetten	— taroeh
wereld	— boemi	ziek	— sakit
	— doenia	ziekte	— penjakit
werk	— pekerdjaan	zien	— lihat
werken	— bekerdja	zijde	— soetera
westen	— barat	zilver	— perak
weten	— tahoe	zinken	— tenggelam
wie	— siapa	zitten	— doedoek
wiel	— roda	zoals	— seperti
wild	— bocas	zoodat	— sehingga
willen	— maoe	zoeken	— tjari
wind	— angin	zoem	— tjioen
winnen	— manang	zoet	— manis
winkel	— toko	zon	— marta hari
winst	— oentoeng	zooveen	— tadi
wit	— poetih	zoon	— anak laki-
wond	— loeka		— laki
wonen	— beroemah	zout (z.n.w.)	— garam
woord	— kata	zout (bijv. n.w.)	— asin
worden	— djadi	zoowel . . . als	— baik . . . baik
wortel	— akar	zorg	— soesah
		Zuiden	— selatan
		zuur	— asam
		zwaart	— berat
		zwart	— hitam
		zwemmen	— berenang
		zweren	— bergsoempah

Z.

zaad	— benih	zwart
zaag	— gesagdji	zwemmen
zaak	— perkara	zweren

INDEX ELEMENTAIRE TROPEN HYGIENE

Aedes-aegypti	punt 30, 31
Airconditioning	„ 5
Anti-malariamiddel	„ 21
Alang-alang	„ 20
Alcohol	„ 53
Alcohol-gebruik	„ 7
Amarylla	„ 29
Amoeben dysenterie	„ 24, 25, 26
Anopheles	„ 8, 9, 10, 12
Atebrine	„ 21
Bacterieele dysenterie	punt 24, 25, 26
Belroos	„ 35
Beri-beri	„ 42
Bivaks	„ 20, 48, 52
Blasen (voetblazen)	„ 47
Bloed-diarrhee	„ 24, 25
Bloedwormziekte	„ 38
Bloedzuigers	„ 51
Buiktyphus	„ 22, 24
Chinine	punt 12, 13, 21
Chinine prophylaxe	„ 21
Cholera	„ 24, 25, 27, 28
Conditioning (Airconditioning)	„ 5
Culex	„ 16
Darmziekte	punt 24
D.D.T.	„ 19
Dengue fever	„ 16
Dhobie Itche	„ 45
Diarrhee (bloed)	„ 24, 25
Dolheid (honds dolheid)	„ 32, 33, 34
Duizendpoot	„ 50
Dysenterie	„ 24, 25, 26, 27, 28
Dysenterie (Amoeben)	„ 24, 25, 26
Dysenterie (Bacterieele)	„ 24, 25, 26
Egel (Zee-egel)	punt 50
Faciata (Stegomyia Faciata)	punt 30
Fever (Dengue fever)	„ 16
Flitspuut	„ 19
Gaas (Muskietengaas)	punt 20
Gebit	„ 43

Gele-koorts	punt 29, 31
Gele-koorts (mug)	" 30
Geneeskundig onderzoek	" 1
Geslachtsziekte	" 53
Gonorrhoea	" 53
Handschoenen	punt 48
Hitte-beroerte	" 5
Honderdpooten	" 50
Hondsdolheid	" 32, 33, 34
Huidverzorging	" 45, 46
Immuniseeren	punt 31
Incubatie-stadium	" 31
Incubatie-tijd	" 12, 13, 31, 33,
	50
Kajaputi-olie	punt 19
Kinine	" 12, 13, 21
Kinine Propholaxe	" 21
Klabang (Seelopendrade)	" 50
Klamboe	" 20
Klem of Tetanus	" 34
Klierzwellingen	" 38
Klimaat	" 3
Koorts	" 12, 14, 22, 50
Knokkelkoorts	" 16
Koorts (Gele koorts)	" 29, 31
Koorts (Knokkelkoorts)	" 16
Koorts (Wondkoorts)	" 35
Kousen	" 47
Kwallen	" 50
Latrines	punt 52
Lepra	" 41
Lintworm	" 39
Longenpest	" 36
Luizen (Wandluizen)	" 41
Malaria	punt 8, 11, 15
Malaria (Anti-malaria-middel)	" 21
Malaria-gebied	" 21
Malaria-mug (muskiet)	" 30
Malaria-plasmodien	" 15
Malaria-tertiana	" 12
Malaria-tropica	" 13
Marschen (Nachtmarschen)	" 48
Melaatschheid	" 41
Mijnworm	" 40

Moesson	punt 2
Muggen	" 20, 30
Mug (gele koorts-mug)	" 30
Mug (malaria-mug/muskiet)	" 30
Muskieten	" 7, 8, 9, 10,
	12, 16, 17, 18,
	19, 30, 38, 47,
	48
Muskietengaas	" 20
Muskieten-net	" 10, 20
Muskieten-sluier	" 48
Nachtdieren	punt 50
Nachtmarschen	" 48
Net (muskieten-net)	" 10, 20
Neteldieren	" 50
Olie (Kajaputi-olie)	punt 19
Olie (Sareh-olie)	" 19
Onderzoek (Geneeskundig)	" 1
Ontsteking (Oogbindvlies)	" 44
Ontsteking (Oor-ontsteking)	" 44
Oogen	" 44
Oogbindvlies-ontsteking	" 44
Oor-ontsteking	" 44
Oor-peuteren	" 44
Para-typhus	punt 22
Patjets	" 51
Patrouilleganger	" 51
Perniciosa	" 13
Pest	" 36, 37
Pest (Longenpest)	" 36
Pokken	" 23
Prickley heat	" 45
Puttees	" 47
Quartana	punt 14
Ratten	punt 36
Rattenverdelging	" 37
Rattenvlooi	" 36
Revaccineeren	" 23
Rijst	" 42
Sapoe lidi	punt 20
Schoeisel	" 47
Schorpioenen	" 50

Scolopendrade klabang	punt 50
Schurft	" 45
Sereh-olie	" 19
Slangen	" 40
Sluier (muskieten-sluier)	" 48
Sokken	" 47
Spuit (flitspuit)	" 19
Stegomyia Fasciata	" 30
Syphilis	" 53
 Tertiana (malaria tertiana)	punt 12
Tetanus of Klem	" 34
Transpiratie	" 45, 46
Tropica (Malaria tropica)	" 13
Typhus	" 22, 27, 28
Typhus (Buik-typhus)	" 22, 24
Typhus (Para-typhus)	" 22
 Uitslag	punt 45
 Vaccinati	punt 23, 24, 25, 26
Venerische ziekten	" 53
Verbranding (vuil-)	" 28
Verlammingen	" 33
Verzorging (huid-)	" 45, 46
Verzorging (voet-)	" 47
Vitaminen	" 42
Vliegenplaag	" 28, 52
Vlooiën	" 36
Vloo (ratten-vloo)	" 30
Voetblaren	" 47
Voetverzorging	" 47
Vuilverbranding	" 28
 Wandluizen	punt 41
Warmtereguleering	" 5
Watervrees	" 33
Wondkoorts	" 35
Worm (lintworm)	" 39
Worm (mijnworm)	" 40
 Zee-egel	punt 50
Ziekte (Bloedworm-)	" 38
Ziekten (Geslachts-)	" 53
Ziekten (Venerische-)	" 53
Zonnesteek	" 5
Zwellingen (klier-)	" 38

www.indiegangers.nl

Drukkerij J. van Boekhoven - Utrecht
Amsterdam - Rotterdam - Den Haag - Groningen